

SPRÅK *nytt*

UTGITT AV NORSK SPRÅKRÅD

30. årgang 3-4/2002

Førestellingar om språket

Typisk 50-talshus! Slik kan vi kommentere bygningar når vi passerer. Ser vi på bilete, kan vi ut frå klesdrakta ofte plassere dei til næraste tiåret. Forskjellane er lett synlege, og verda har forandra seg.

Eit bandopptak av ein prat på 1950-talet trong ikkje avsløre noko typisk – utanom samtaleemnet kanskje. Språket er konservativt. For språkforskaren som skal prøve å slå fast noko om større generelle endringar, er 50 år ein svært kort tidbolk. Men opplevingane som kvar enkelt av oss har, kan vere annleis. Språket er jo ein klagemur.

Går vi frå lydarkivet til avisarkivet for å leite etter tidsbilete, ser vi nok lettare forskjellar. Men her òg er det typisk at det er ikkje språkendingane som slår oss; det slåande er endringa i moten for avisoppsettet. Nedover i spaltene anar vi nok at ikkje så mange hadde *byrja* å skrive *begynne* på nynorsk for 50 år sia, og færre hadde *røynsle* med *erfaring*. I *Dagbladet* les ein i dag om *uka*, og *Aftenposten* har slutta med *nu*, *efter* og truleg også å *befordre* passasjerar. *Det brukte språket* har tydeleg gått i retning av sams norsk, sjølv om ideologien har vore prega av noko anna. Prosaen har fått meir preg av det munnlege kvar-

dagsspråket, og det har styrt både sjangerform, stil og bokstaverering – uavhengig av retorikken.

I kulturen vår er språk viktig, og dermed er det også viktig å skape førestellingar om språk og å repetere mytar om språket. I Språkrådet får vi ofte høre om den ustabile *norma*, og ikkje få klagar over at «så mye er forandra sia vi gjekk på skolen». Men etter 1959 har lite skjedd som har hatt særlege praktiske konsekvensar. Den siste store endringa var i 1938, som er utafor horisonten for dei fleste nordmenn i dag. I bokmålet kom ei politisk «reversering» i 1981, men heller ikkje den tvinga folk til å leggje om språkvanane sine. Vi har hatt eit halvt hundreår med stor stabilitet i skriftnormene. Besteforeldra våre opplevde noko anna.

Å dokumentere den nære språkhistoria kan vere nyttig for å kunne overprøve mytane og å avsløre dei eller oss som lagar og formidlar ideologiar. Språkhistorisk kunnskap kan hjelpe oss til å reflektere over korleis vi bruker språket som kultur og ideologi.

INNHALD 3-4 / 2002

1 Utviklinga i bokmål 1950–2000	30 Valfridomen i nynorsk
6 Utviklinga i nynorsk 1950–2000	36 På godt norsk
10 Norsk tale i to generasjonar	37 Tankar om betre bibelspråk
14 Engelske lånord i norsk 1950–2000	41 Frå polis til pilis
18 Å snakke «bredt» og «fint»	46 Nyord
22 Dialektutjamning i Salten	47 Du spør – vi svarer
26 Særskrivning av sammensatte ord	

Utviklinga i bokmål 1950–2000

KJELL IVAR VANNEBO

VI VET AT SPRÅK FORANDRER SEG, men er det mulig å snakke om forandringer i løpet av en periode på bare femti år? Svaret er avhengig av hva slags forandringer vi snakker om. Det skjer neppe gjennomgående strukturelle forandringer på så kort tid, men både når det gjelder ordforråd, rettskriving og språkbruk, kan språket forandre seg slik at vi med en gang kan merke at en tekst fra begynnelsen eller midten av 1900-tallet er annerledes enn en tekst fra omkring år 2000. Brukes f.eks. ordet *aeroplan* i en tekst, vil teksten med stor sannsynlighet skrive seg fra tidlig på 1900-tallet da de første flyene kom til Norge. Ganske snart ble den norske oversettelsen *flyve-* eller *flygemaskin* tatt i bruk, og den var ennå brukt omkring 1950, men allerede i første halvdel av hundreåret var også kortformen *fly* i bruk, og den ble etter hvert helt dominerende. Og med endringer i familiestrukturen har vi også fått endringer i ordforrådet. Ord som *en sambo*, *et partnerskap*, *en helgepappa*, *en samværsrett* er kommet inn i språket i de siste tiåra av 1900-tallet (jf. Ruth Vatvedt Fjelds artikkel i *Språknytt* 2–97). Stilidealene har også endret seg og da gjerne slik at skriftspråket er blitt mer talemålsnært og mer preget av privatsfærens språk. Det er i dag fullt mulig å skrive like

talemålsnært på bokmål som på nynorsk. Men både i bokmål og nynorsk har nok uttrykksmåten ofte endret seg. Einar Lundeby sier at utviklinga av språkbruken i siste halvdel av det forrige århundret har vært preget av to ulike tendenser: «en tendens i retning av mer humanitet, skånsomhet, nærhet og intimitet og en motsatt tendens til brutalitet og hensynsløshet. Det har vært tett sammenheng mellom samfunnsutvikling og språkutvikling; vi har hatt samme polarisering i samfunnet generelt» (Lundeby 1995: 44).

Endringer i den fastsatte normen

Innenfor den offisielle rettskrivinga har det skjedd en rekke forandringer fra midten til slutten av 1900-tallet. Disse forandringene er det gjort greie for i detalj i en artikkel i *Språknytt* 1–97 av Boye Wangenstein, så jeg skal her bare nevne noen hovedtrekk ved utviklinga. Den offisielle rettskrivinga som gjaldt i 1950, var fastsatt gjennom rettskrivingsreformen fra 1938. Denne reformen var basert på en videre tilnærming mellom bokmål og nynorsk samtidig som en ifølge mandatet også skulle skjære ned på antallet valgfrie former. 1938-reformen var et radikalt forsøk på å skape større samsvar mellom bokmål og nynorsk samtidig som

grunnlaget for normeringa av bokmålet ble endret fra å bygge på språkbruken til de toneangivende klassene i samfunnet til i større utstrekning å bygge på talemålet til folk flest. Reduksjonen av antallet valgfrie former ble det lite av. Ved den neste reformen – *Læreboknormalen av 1959* – ble imidlertid tallet på valgfrie bokmålsformer i lærebøkene noe redusert. Men gjennom hele 50-, 60- og til dels 70-tallet var det stor strid om bokmålsnormen og om selve grunnlaget for normeringa av bokmålet. Det som først og fremst kjennetegnet situasjonen, var motsetningen mellom en offisiell bokmålsnormal og en konkurrerende, ikke-offisiell riksmålsnormal. Den siste har hatt sin vesentlige styrke i at den er blitt brukt av flere av de større avisene, av den kulørte pressa, av en rekke bedrifter og av enkeltpersoner. Dette har ført til at vi har fått en kløft mellom en fastsatt offisiell norm på den ene siden og en utbredt bruksnorm på den andre siden. *Norsk språkråd*, som utarbeidde den neste reformen i 1981, forsøkte å bygge bru over denne kløfta ved å gi grønt lys for en rekke riksmålsformer i den offisielle bokmålsnormalen. En rekke tradisjonelle ordformer ble jamstilt med hovedformene i 1959-normalen, bl.a. flere som ikke hadde vært tillatt etter 1938. I rettskrivinga ble det gjennomgående valgfrihet mellom *-a* og *-en* i bestemt form entall i hunkjønn, mens antallet hunkjønnord med obligatorisk *-a* ble redusert i læreboknormalen. Videre ble *-ene* (med enkelte unntak) valgfri ending ved siden av *-a* i bestemt form flertall av intetkjønnsord både i rettskrivinga og i læreboknor-

malen. Prinsipielt sett innebar 1981-reformen, som gjerne omtales som «liberaliseringsvedtaket», en klar reversering av tilnærmingspolitikken.

Reformen fra 1981 er fortsatt gjeldende rettskriving, men etter 1981 er flere lite brukte sideformer, som gjerne svarer med nynorsk, tatt ut av bokmålsnormalen, mens flere tradisjonelle (riksmåls)former er tatt inn. Etter årsmøtet i Språkrådet i 2000 ble ei omfattende liste med rettskrivingssaker for perioden 1996–99 sendt over til Kulturdepartementet. Her ble det for bokmålet vedkommende foreslått å oppheve systemet med sideformer, noe som innebærer at skillet mellom en trang og en vid norm, eller mellom «læreboknormalen» og «rettskrivinga» (i alle fall inntil videre) blir opphevet. Det innebærerer bl.a. full likestilling av endingene *-a/-en* i bestemt form entall av hunkjønnord og av *-a/-ene* i bestemt form flertall av intetkjønnsord. Videre går Språkrådet inn for å fjerne enkelte tidligere sideformer fra rettskrivinga, både ordformer som *dauv*, *haust*, *korfor*, *åffer*, *lauk* osv. og systemet med «kløyvd infinitiv», som var innført som en tilnærming til nynorsk i 1938. Flere av vedtakene kan altså ses som en videreføring av den påbegynte reverseringa i 1981. At tilnærminga mellom bokmål og nynorsk ikke lenger er aktuell språkpolitikk, blir for øvrig klart fastslått både i St.meld. nr. 13 (fra regjeringa Bondevik I, 1997–98) og i St.meld. nr. 9 (fra regjeringa Bondevik II, 2001–02). Et endelig vedtak om en ny rettskrivingsreform i bokmålet vil imidlertid først foreligge etter Språkrådets årsmøte i 2003. (For en mer utførlig framstilling jf. Vannebo 2002a og 2002b.)

Endringer i den operative (faktiske) normen

Endringer i rettskrivinga er resultat av bevisst språkplanlegging enten dette skjer i offentlig eller i privat regi. I begge tilfeller dreier det seg om at en eller annen normeringsinstans fastsetter regler eller normer for hvordan språket skal skrives. Det samla settet av normer som bestemmer hvordan en språkvarietet skal skrives, omtales som en *normal*. Således kan vi snakke om en bokmålsnormal og en nynorsknormal, som begge er offisielle skriftspråksnormaler gjennom at de er fastsatt av Stortinget, og om riksmålsnormalen, som er autorisert av Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. Det er fullt mulig å snakke om ei utvikling eller – kanskje bedre – ei endring av disse normalene slik vi har gjort når det gjelder bokmålsnormalen ovenfor. Likevel tenker vi med språkutvikling eller språkendring kanskje ikke først og fremst på fastsatte endringer, men derimot på endringer som har sitt opphav i at språket ganske enkelt forandrer seg uten noe påviselig inngrep fra en eller annen normeringsinstans. Språket omkring år 2000 kan være forskjellig fra språket omkring 1950 fordi det har utviklet seg delvis andre normer i språksamfunnet enn de som gjaldt for bare fem–ti år siden. Slike normer kan vi – i samsvar med Dyvik 2002 – omtale som operative normer, og disse skiller seg da fra de fastsatte rettskrivingsnormene som vi omtalte ovenfor.

Under arbeidet med Norsk referansegrammatikk på 1990-tallet registrerte vi en del slike endringer i bokmålet selv om målet med grammatikken

ikke var å gi en diakron beskrivelse. Som materiale for beskrivelsen hadde vi bl.a. autentiske tekster fra 1945 til 1995, og i dette materialet observerte vi bl.a. følgende endringer:

- Omskrivninger med *sin* for å uttrykke eieforhold eller tilhørighet (= possessivomskrivninger) har i løpet av de siste tiåra kommet inn i bokmålet for fullt. Eksempler: *folk sitt ve og vel* (Aftenposten 1979), *Khomeiny sin tale* (Aftenposten 1980). Denne uttrykksmåten med såkalt «garpegenitiv» var for noen generasjoner siden først og fremst vanlig i kystdistriktene i Vest- og Nord-Norge, men den er nå også blitt vanlig i talemålet på Østlandet, og dermed er den også kommet inn i skriftspråket.
- Preteritumsformer som *brøyt, frøys, føyk, skøyt* forekommer i seinere tid ofte i skrift, selv om de til nå ikke har vært tillatt i den offisielle bokmålsnormalen. Disse formene er vanlige i mange bymål, og språkbrukere som har disse formene som del av sitt naturlige talemål (operativ norm), vil gjerne også bruke dem i skrift. Hos Dag Solstad forekommer bl.a. følgende eksempler: *De diskuterte så fillene føyk, Jorun reiste straks krigen brøyt ut, Faren skøyo på han*. I Språkrådets framlegg til rettskrivingsendringer for perioden 1996–99 blir det for øvrig foreslått at *-øy-* skal tillates i slike verb slik at vi får *brøt/brøyt, frøs/frøys, skjøt/skøyt* osv. i preteritum, mens de tidligere formene med *-au-* (*braut, fraus, fauk, skaut*) faller ut. En ønsker altså å få

et best mulig samsvar mellom den operative og den fastsatte normen.

- Perfektum partisipp på *-i* av sterke verb som *drekki, finni, frysi, gripi* osv. Disse formene inngår ikke i den gjeldende bokmålsnormalen, men de dukker opp ikke så rent sjelden i det nyere skriftspråkmaterialet. Tove Nilsen skriver f.eks.: *at hun hørte fryktelige skrik inne fra leiligheten som om noen blei stikki med kniv*. Tilsvarende former finner vi bl.a. også hos Dag Solstad, og vi har til og med registrert enkelte eksempler i *Aftenposten*: *Det er godt jugi hele veien* (*Aftenposten* 1995). Og i Karin Fossums siste kriminalroman, *Svarte sekunder* (2002), er det *i*-former hos en av de yngre personene (*Men de har visst finni sykkelen hennes*), mens den offisielle formen (*funnet*) blir brukt i replikkene til de eldre personene i romanen og i den autorale framstillinga.

I alle disse tilfellene dreier det seg om former som står sterkt eller sprer seg i talemålet på Østlandet. Og med bakgrunn i den befolkningsmessige konsentrasjonen og områdets sentrale stilling for øvrig er det grunn til å vente at vi her står overfor former som vil vinne mer og mer innpass i norsk skriftspråk.

En annen utvikling av semantisk-syntaktisk art har vi i bruken av verb som *krympe, lekke, ryke; knuse*. I de siste tiåra av 1900-tallet var det en økende tendens til å bruke de tre første verba også transitivt: *Begge jobbet ved siden av for å krympe studiegjelda* (*Glåmdalen* 1989), *Nå skal alle lekke ut opplysninger*

(*Dagbladet* 1994), *Lunde Hansen røk korsbåndet i kneet for et knapt ett år siden* (*Dagbladet* 1992, sic) og det siste også intransitivt: *– jeg hørte noe som knuste rett ved siden av meg* (Harald Rosenløw Eeg 2000). Vi har jo hatt andre verb som kunne brukes både transitivt og intransitivt tidligere (f.eks. *begynne, drukne, tørke, velte*), men det nye er altså at denne bruken nå forekommer ved flere verb der dette tidligere ikke var mulig. Særlig synes det å være en tendens til at en del intransitive verb får kausativ (av lat. *causa* = 'årsak') – og dermed transitiv – betydning. Dette er neppe bare ei særutvikling innenfor bokmålet, men av de eksemplene vi registrerte under arbeidet med referansegrammatikken, var ingen på nynorsk. Ved de såkalte «parverba» i norsk, der vi opphavlig har et system med sterk bøyning i intransitiv bruk og svak bøyning i transitiv bruk (f.eks. *henge, knekke, skvette, slenge* osv.), har det også vært en økende tendens til at verba blir brukt om hverandre både med svak og sterk bøyning: *Hun hengte/hang bildet på veggen, Stormen knekte/knakk trærne. Han slengte/slang boka på bordet*. Særlig synes sterk bøyning i transitiv bruk å bli mer og mer vanlig.

Flere nyutviklinger synes i dag å ha utspring i ungdomsspråket. Det gjelder f.eks. bruken av ord som *bare* og *liksom*, som har fått nye funksjoner som diskursmarkører (markører av emnemessige grenser i en tekst), bl.a. som markører av overgang til direkte tale: *Hu' bare: – dansa du med Petter!?* De nye bruksmåtene utvikles først i uformelt samtalspråk, men derfra kommer de også lett inn i skriftspråket. Dette er imidlertid en utvikling

som ikke bare er begrenset til bokmålet, vi finner den også i andre nordiske språk. Og både i vårt land og i mange andre land fins det, som Ulla-Britt Kotsinas sier, «många tecken på att ungdomars nyskapelser spelar en inte obetydlig roll i språkförändringsprocessen» (Kotsinas 1994: 169).

Den framtidige utviklinga

Som andre språk utvikler altså bokmålet seg i samsvar med de operative normene som til enhver tid eksisterer i språksamfunnet. Den framtidige utviklinga vil sikkert også skje i et samspill mellom nye operative og fastsatte normer. I talemålet synes det gradvis å foregå ei utvikling i retning av et mer østlandsprega folkemål. Enkelte trekk ved dette folkemålet har, som vi har sett, kommet inn i bokmålet – dels gjennom nye fastsatte normer og dels som resultat av utbredte operative normer. Men samtidig har det i løpet av de to siste decenniene skjedd en konsolidering av en mer moderat eller konservativ skriftspråksnorm. Spørsmålet om bokmålet framtidige utvikling vil være avhengig av om det kommer til å skje en fortsatt konsolidering med grunnlag i den etablerte skriftspråksnormen, eller om en velger en skriftspråksnorm som er mer åpen i den forstand at den også tillater flere såkalte «radikale» eller «folkelige» talemålsformer. Hvordan utviklinga endelig blir, avhenger i høy grad av språkbrukerne selv og av at det eksisterer skrivemiljøer der både de «folkelige» formene og andre nyutviklede former blir akseptert, og at de ikke blir stemplet som avvikende eller stigmatiserte former.

Litteratur

Dyvik, Helge 2002:
Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning?
Kommer i *Rapport fra Nordisk språkkonferanse. Krefter og motkrefter i språknormeringa*, Kristiansand 21.–23. februar 2002.

Kotsinas, Ulla-Britt 1994:
Ungdomsspråk. Ord och Stil.
Språkvårdssamfundets skrifter 25. Uppsala:
Hallgren & Fallgren
Studieförlag AB.

Lundeby, Einar 1995:
Intimisering og brutalisering.
I *Maal og Minne*, hefte 1–2, s. 35–44.

Vannebo, Kjell Ivar 2002a:
Om endring av rettskrivinga i bokmål.
I *Språknytt* 2.

Vannebo, Kjell Ivar 2002b:
Om rettskrivinga i bokmål – en rapport fra normeringsfronten.
Kommer i *Rapport fra Nordisk språkkonferanse. Krefter og motkrefter i språknormeringa*, Kristiansand 21.–23. februar 2002.

Vatvedt Fjeld, Ruth 1997:
Utviklingstendenser i norsk språkbruk 1972–1997.
I *Språknytt* 2.

Wangensteen, Boye 1997:
Utviklingen av bokmålet fra 1938 til i dag.
I *Språknytt* 1.

Utviklinga i nynorsk 1950–2000

LARS S. VIKØR

NYNORSK HADDE I 1950 ein turbulent periode bak seg med to rettskrivingsreformer som langt på veg flytta normgrunnlaget for språket, og ein årelang og opprivande strid om desse reformene. Denne striden var ikkje over i 1950, men den retninga som ønskte å byggje språket på former som var i fleirtal, i staden for dei historisk eldste formene, hadde fått overtaket. Striden heldt likevel fram til ca. 1960 og blussa sporadisk opp att seinare.

Den som les ei nynorsk sakprosa-tekst frå 1950, vil nok helst bli slått av kor *lite* som er endra sidan den tid – slike tekster kunne nesten heilt ut vore skrivne i dag og i høgda verka «moderat tradisjonelle» i forma. Det «store hamskiftet» i nynorsken skjedde mellom 1920 og 1950. Dei viktigaste endringane etter 1950, unnateke nokre stavemåtar, er at den stilistiske spennvidda er blitt større, rammene har vida seg ut. Men også stilnormene har vore gjennom langsame endringar, ikkje bråe omskifte. Skilnaden er større ulike nynorskvariantar imellom både i 1950-åra og i dag enn mellom «typisk 1950-nynorsk» og «typisk 2002-nynorsk».

Rettskrivingsendringar

Den største rettskrivingsreforma etter 1950 er den nye læreboknormalen, som kom i 1959. Den førte til større

valfridom, og tilnærminga til bokmålet vart ført eit steg vidare. I formverket var dei viktigaste endringane at endringa *-e*, som hadde vore sideform både i infinitiv og i supinum av sterke verb, no fekk jamstilt hovudformstatus ved sida av *-a* respektive *-i* (*vera - vere* og *vore - vori*; tidlegare hadde det vore *vera [vere]* og *vori [vore]*). Viktig var det òg at *e*-verb der rota endar på *-r*, no fekk obligatorisk *-te* i preteritum mot tidlegare *-de*: *førte, styrte* i staden for *førde, styrde*. (Men i 1986 vart formene med *-de* jamstilte att.)

I lydverket var dei viktigaste endringane at mange ord med *-ø-* no vart «forfremma» til hovudformstatus (*bølgje [bylgje]*, *først - fyrst* osv.; tidlegare *bylgje [bølgje]*, *fyrst [først]*), at ord med *-æ-* fekk nye hovudformer på *-e-*: *gjete [gjæte]*, *seter [sæter]* osv., og at ord med enkel *-m-* no fekk *-mm-* som hovudform (*gammal, hammar, sommar* – mens *gamal, hamar, sumar* vart degraderte til sideformer). Endeleg var det mange endringar i tilsvarande lei som gjaldt mindre ordgrupper eller enkeltstående ord (som *mye, skole* og *søndag*, som vart jamstilte med *mykje, skule* og *sundag*).

Etter 1959 har Språkrådet gjort fleire meir avgrensa endringar. Den viktigaste av dei var at frå 1982 vart det tillate å ikkje bøye perfektum partisipp, slik at ein no kan skrive *han er spurt, dei er*

kjent – mens det før var obligatorisk med *han er spurd, dei er kjende*. Det enklare systemet har rett nok berre sideformstatus.

Endringar i bruken

Granskingane av utviklinga i faktisk nynorsk språkbruk ser ut til å stadfeste det inntrykket ein kan ha hatt når ein har følgd utviklinga som lesar og brukar, nemleg at dei fleste endringane frå 1959 er følgde opp i praksis og er blitt dominerande. Det gjeld særleg dei formene og formgruppene som er blitt einerådande i læreboknormalen, altså einaste hovudformer. Der det er valfridom i læreboknormalen, ser det ut til at dei tradisjonelle formene oftest har fått førerangen, med eitt viktig unntak: I infinitiv var truleg endinga *-a* (*kasta*) dominerande fram til om lag 1960, men deretter overtok endinga *-e* (*kaste*) og vart etter kvart den dominerande forma, jamvel om normalen likestiller *-a* og *-e*. Denne endringa kan ha komme av at mange følte at *e*-endinga var meir landsgyldig og allmennorsk, mens *a*-endinga delvis fekk eit stempel som «tradisjonell», delvis som typisk for det sørvestlandske amålsområdet. Der har *a*-infinitiven halde seg godt, og han blir også brukt for å markere eit tradisjonelt (men ikkje svært tradisjonelt) nynorsk. I supinum av sterke verb dominerte *-i* (*skrivi*) i femtiåra, i alle fall i sakprosaen, men etter 1960 vann *-e* (*skrive*) terreng att. Former som *kommi* og *skrivi* har no mest status som språkpolitiske markeringsformer, særleg for søraustlendingar.

Tida etter 1970 var prega av sterk interesse for dialektane og ein viss

reaksjon mot einsretta språkbruk. Derfor kom det i målpolitiske krinsar opp ein tendens til å tilpasse nynorsken til ulike talemål, i alle fall gjekk ideologien ut på det. Men det ser likevel ut til at mesteparten av bruken i praksis har nærma seg ei slags nøytral «midtnorm», som vi finn hos store nynorske tekstprodusentar som Samlaget og Dag og Tid. Regionalt har det vore noko større opning for dialektnære former, men jamvel der verkar det som om ei «midtnorm» når meir og meir ut. Samtidig finst det miljø der dei medvite dyrkar særlege versjonar av nynorsk, ikkje minst tradisjonalistiske variantar som peikar tilbake til 1917-rettskrivinga. Vi kan såleis seie at nynorsken i dag finst i ei prototypisk form som blir oppfatta som ganske nøytral eller umarkert, og i ulike markerte versjonar som knyter seg til regionar og til språkideologiar.

Ordtilfanget – normeringa

Spørsmålet om gode og dårlege ord i nynorsk var ikkje så sentralt i 1950 som det vart seinare, sjølv om det var klare oppfatningar om dette. Ord med opphav i dansk og tysk og utbreiing i bokmål vart rekna som indikasjonar på dårleg språkmeistring, og det var stort sett semje om det mellom dei ulike fløyene i rettskrivingsstriden. Likevel var det ei stadig gliding der tradisjonelle nynorskord fekk stempelet «puristiske» mens bokmålsord som tidlegare var avviste, vart meir godkjende (typen *dempe, flykte, skjebne, smerte, stoff, støv*). Under ordskiftet om læreboknormalen 1959 tok Norsk språknemnd opp dette og gjekk inn for ei varsam tilpassing til eit meir liberalt

språksyn. Vi fekk ei dobbel utvikling:

Rettskrivingsordlistene for nynorsk tok frå utgåve til utgåve opp nye ord som redaktøren vurderte som tilstrekkeleg «nøytraliserte», samtidig som ordlistene stadig meir fekk autoritet som normerande også når det gjaldt kva ord det var «lov» å bruke. Dette auka usikkerheita for dei som skulle skrive språket, for det var ingen andre kriterium for «lovleg» og «forbode» enn om ordet stod i ordlistene eller ikkje.

Spørsmålet om ein skulle opne for ein friare ordbruk når det gjaldt ord målføra hadde felles med bokmål, men ikkje med nynorsktradisjonen, eksplo-derte i ein kraftig strid tidleg i åttiåra. Da sette Språkrådet ned eit utval som la fram meir liberale retningsliner på dette området, men framleis var det slik at Språkrådet skulle ha kontroll med ordutvalet i dei godkjende ordlistene. Nye ord måtte derfor vedtakast eitt for eitt av fagnemnda i Språkrådet for å få komme inn i ordlister. På nitti-talet blussa striden opp att, og enda med at Språkrådet endra syn. I 1999 vart det vedteke nokre retningsliner som skulle gi klarare grenser for kva typar ord som ikkje skulle takast opp i ordlistene, og opna for at alle ord som ikkje vart råka av desse kriteria, skulle kunne takast inn. No skulle alt vere til-late som ikkje var forbode, mens det tidlegare hadde vore slik at det som ikkje var tillate (teke opp i ordlistene) skulle vere «forbode» (dvs. reknast som «feil» i nynorsk).

Ordtilfanget – bruken

Det er vanskeleg å seie noko sikkert om utviklinga av ordbruken i nynorsk; det er smått med vitskaplege

jamførande studiar. Ein måte å «måle» utviklinga på er å lese eldre tekster og freiste å leggje merke til skilnadene. Sjølv sagt vil vi da finne allmenne skilnader som kjem av sjølve samfunnsutviklinga: Språket er fornya med store mengder ord som hører til nye kultur-former som vi i dag er fortrulege med, mens gamle kulturord har gått ut eller er blitt gammaldagse. Desse nye orda er berre unntaksvis danna i nynorsken, dei er i nesten alle tilfelle importerte, mest frå utanfor landegrensene og formidla gjennom bokmål.

Ser vi på det særnynorske ordtilfanget, har no mykje av det fått statusen «tradisjonelt» (ord som *brennhug, brigde, dugleik, gaman, sutlaus*). Slike ord blir gjerne nytta av bevisste språkbrukarar som signal på at dei er nett opp det og står på tradisjonsnynorskens grunn. Men mange slike ord har òg glide inn i det vi kan kalle det allmenne nynorske ordtilfanget, trass i at dei kan vere lite brukte i dialektane (ord som *døme, framlegg, høve, lagnad, skilnad*). Det finst stilistiske normer som tilseier kva slags ord som er akseptable i nynorsk, og kva som er bokmålismar. For enkeltord er det ofte vanskeleg å dra desse grenselinene, men ein del ord som *spise, kun, heslig, hustru, skjebne* blir nok framleis opplevde som sitatord frå bokmål. I prinsippet er det lettare å avgrense seg mot ord med visse prefiks og suffiks, det somme kallar «anbehetelse»-ord, dvs. ord som begynner på *an-* og *be-* og sluttar på *-heit* og *-else*. Etter kvart som desse ordelementa er blitt godtekne i stadig fleire ord, verkar dei ikkje lenger så fremmende, og *an-* og særleg *be-* har vel glide nokså godt inn

i språket. Det er derimot truleg rett å seie at berre nokre få ord på *-heit* og særleg *-else* er allment aksepterte i bruken hittil trass i at normeringa har opna for dei.

Truleg vil vi framleis ha ein prototypisk nynorsk med eit visst standardordtilfang der nyare bokmålsnære ord berre gradvis og langsamt slepp inn,

dessutan særlege variantar som er meir liberale på éin kant, og meir restriktive og tradisjonalistiske variantar på ein annan kant. Nynorsken lever i krysspresset mellom bokmålspåverknad og ein normtradisjon som yter motstand mot denne påverknaden, og i dette spenningsfeltet held han fram med å leve.

Slutt på tilnæringslinja i rettskrivingspolitikken

I Ot.prp. nr. 95 (2001–2002), som vart lagd fram 14. juni, gjer regjeringa framlegg om å oppheva den såkalla tilnæringsparagrafen i lov om Norsk språkråd.

Tilnærming mellom nynorsk og bokmål «på norsk folkemåls grunn» var opphavleg eit uttalt mål i offisiell norsk rettskrivingspolitikk. Tanken var å smelta dei to målformene saman til eit felles norsk skriftspråk. Denne såkalla samnorskpolitikken vekte etter kvart stor strid, og gjennom skipinga av Norsk språkråd i 1971 vart det slutt på den aktive tilnæringslinja.

Men tanken om eit felles norsk skriftspråk ein gong i framtida vart

ikkje oppgitt. Norsk språkråd skulle framleis støtta opp under utviklingstendensar som på lengre sikt fører målformene nærmare saman. Dette har ikkje gitt seg nemnande utslag i den faktiske rettskrivingsutviklinga dei seinare tiåra. På viktige punkt har målformene snarare fjerna seg frå kvarandre. I ei stortingsmelding frå 1997 vart også tanken om eit framtidig felles skriftspråk lagd bort.

Den lovendinga som no blir foreslått, vil setja eit endeleg punktum for den omstridde tilnæringspolitikken, skriv Kultur- og kyrkjedepartementet i ei pressemelding.

Norsk tale i to generasjonar

HELGE SANDØY

LKLAGESPALTENE I AVISER kan ein få det Linntrykket at det skjer mange omkalfatringar i norsk talemål, og at tilstanden for dialektane er kritisk. Dette kan diskuteras, men kanskje det ikkje er underleg at folk blir urolige når dei oppdagar at det som ligg dei så nær, ikkje er heilt som før? På avgrensa plass skal vi her prøve å dra nokre allmenne linjer i utviklinga som har skjedd gjennom nesten to generasjonar.

Det er vanskeleg å peike på språkdrag som slettes ikkje fanst alt for 50 år sia. Når ungdomen no sluttar å skilje mellom *de* og *dåkke*, er ikkje det nytt. *Dåkke må komme* har det vore sagt lenge før vår tid; det som skjer no, er at dette draget spreier seg. Endatil *Eg ska komme te du* fanst før krigen; det nye er at det spreier seg så fort at det held på og blir eit særdrag for austegdane. Og i Narvik blei det sagt *de karlle varnne* i staden for *de kallje vannje* alt før siste verdskrigen, nytt er det at folk har begynt å bruke «halvtjukk» *l* og *n* for palatal *l* og *n* i byar lenger nord òg.

Den språklege «farsotta» i dag er at ungdomar seier *sjino* for *kino*. Første «kasusa» med dette fenomenet var kanskje fødde i Bergen i 1964. Det er mogleg Oslo greier å slå dette tidspunktet, men vi finn førebels neppe femtiåringar som ikkje skil mellom *kj* og *sj*. Men dei kjem snart, og dette

fenomenet spreier seg raskt utover landet. Om 250 år har kanskje all norsk gått over til å seie *sjino*. Ja, 250 år. Og kanskje. Vi ser det nemleg av andre språkendingar at så lang tid må det ta før språket over heile landet har gjennomført eit nytt drag. Ofte stoppar det før det går så langt, og da får vi ei ny dialektgrense. Ved Hamarøy ligg nordgrensa for tjukk *l*; der stoppa den farsotta sørfrå for kanskje 500 år sia. Slike stabile grenser kan vi få på nytt; og gamle grenser kan begynne å flytte seg. Det er dette mye av talemåsendringane går ut på. Og 50 år – eller for den del eit menneskeliv – er litt snauvt til å gi perspektiv.

Endringane i språket

Ordforrådet forandrar seg fortare enn resten av språket. Vi legg også godt merke til nyorda som kjem, mens gamle forsvinn uformert ut i stilla. Nye glitrande ord kjem kvart år, f.eks. er *rukola* og ei mengd andre matord lett synlege frå dei siste åra. Men at ord som *kaun* for 'byll' er nesten forsvunne, er vanskelegare å registrere. I slang er ordsirkulasjonen særleg stor. *Spenn* for 'kroner' er alt blitt gammalslang, og *bols* med same betydning er direkte utgammalt.

Grammatikken derimot er konservativ. Tradisjonelle dialektkart som

mange av oss har sett i lærebøker, er oftast laga på grunnlag av informantar som lærte å snakke på slutten av 1800-talet. Men framleis gjeld dei – i alle fall for det meste. Mindre retusjeringsringar trengst, f.eks. ser det ut til at etterkrigsgenerasjonane i Fjordane og på Sunnmøre meir og meir har kvitta seg med uttalar som *mannj* ('mann') og *vållj* ('voll'), og dermed har dei flytta ei gammal grense nordover. I Salten kan vi snart viske ut eit område som hadde *o*-ending i svake hokjønnsord, for *dannj damo* er blitt til *dannj dama*. Og skarre-r-grensa har ete seg mange kilometer oppover i Nordhordland.

Endringane i talemålet i dag er prega av regionalisering, som vil seie at det skjer ei dialektutjamning mellom lokalsamfunna innafor ein større region. Dialektforskjellar som var knytte til ei bygd eller ein by, forsvinn til fordel for felles drag. I Nordland forsvinn substantivformer som *ei dam* (dvs. 'ei dame') i område der slike drastiske «halvhoggingar» var mest gjennomførte, men så blir infinitivar som *å springe* avkorta til *å spring* i eit større område enn før. Altså kompromiss innafor regionen.

I slike utjamningsprosessar er det ein tendens til at enkle grammatiske løysingar sigrar over dei meir innvikla. I Trondheim skilde ein før f.eks. mellom *-e* og *-a* i fleirtal: *alle marken* og *alle visan*. Siste tiåra har det gått fort i retning av *-an* i alle ord, og dette spreier seg etter kvart til eit større område.

Lengst i retning av å utvikle eit felles regionspråk har det sentrale Austlandet komme. Der har ein fått det som ofte blir omtalt som 'standard-austlandsk', og som er så einsleta at

ein knapt hører om ein person er frå Kongsberg eller Kongsvinger. Denne fellesdialekten har nok mest drag frå dei folkelege bymåla, aller mest frå Oslo. Det heiter f.eks. *brøyt* der ein før sa *braut*, *kasta* der ein før sa *kaste* i fortid, *vi'kke* for *vill itte*, *såver* for *søv*, *sykkærn* for *sykkel'n* osv. Eit herleg kompromiss, altså. Men som ein kollega har sagt det: «Udanna østnorsk» har overtaket. Så vi lever i interessante tider!

På indre Austlandet og i austlandsdalane har ikkje utviklinga gått så langt. Men i gamle stasjonsbyar og i nye sentrum har det utvikla seg enkla- var med sterke standardaustlandske innslag. Interessant er det å sjå at i blandingsmålet som utviklar seg slike stader, dukkar same draga opp. Fleirtal bestemt form på *-an* får overtaket både i Ringeby og i Nes i Hallingdal, slik at det heiter *alle visan* i det yngre sentrumsmålet. Det skjer nok utan at dei to stadene påverkar kvarandre. Det kan vi lese om i ei par år gammal bok om *Austlandsmål* (redigert av Turid Kleiva o.a., Oslo 1999).

Forenkling i substantivbøyinga er ei tydeleg endring. I ytre Agder tek *-e* over som einaste fleirtalsending i ubestemt form, i midtre Agder er det *-a* som sigrar, slik som tendensen er i Trøndelag og i Nord-Noreg – igjen truleg utan gjensidig påverknad. På Sør-Vestlandet er hokjønnsendinga frå bestemt form fleirtal på full veg inn i inkjekjønn, slik at gamle former som *adle eplo* eller *adle eplæ* blir bytt ut med *adle eplena*. På dette vesle grammatiske området har mye skjedd på 50 år.

Hardast har nok «tidens tann» gått ut over dei gamle «riksmålsdialektane», det som òg gjerne er kalla 'høg-

are talemål' i byane. Vi finn ingen i etterkrigsgenerasjonen i Bergen som seier *någen, efter* eller *nu*. Det som før var «vulgære» former, har sigra. I Stavanger har sosietetspronomenet *je* ('eg') problem med å overleve, osv. På Frogner i Oslo er det også blitt mye mindre av dei lyse a-ane (i f.eks. *gAte*); *piker* må vike for *jenter* og *lesse* 'på' (med trykk på siste ordet) blir bytt med det tidlegare vulgære 'lesse-på'. I ein del byar har det høgare talemålet eigentleg døydd stille ut. Men samtidig har gatespråket òg teke opp nye drag. *Alle hesta* vik for *alle hestene* i Oslo, og i Bergen har *klær* ('klede') stort sett sigra over *kler* hos dei unge. Dei nye bymåla har måtta kompromisse ein del. Ønskjer ein å summere opp dei 50 åra, kan ein altså peike på tendensen til både regional og sosial utjamning.

Endringane i storsamfunnet

Dei språklege omleggingane vi skimtar, kjem ikkje av seg sjølve. Den sosiale utjamninga har skjedd ikkje berre i språket. På diskoteket møtest ungdommar med ulik sosial bakgrunn, og bygdeungdommar forstår ikkje eingong det at fedrane (ev. bestefedrane) på 1950-talet tok på seg slips når dei skulle til byen. «By og land hand i hand» er i dag blitt for sjølv sagt til at det kunne ha fungert som politisk slagord.

Språket er som ein spegel av kulturlivet, og den kulturelle aksjonsradiusen vår har forandra seg. Bydelar og enkeltbygder er i mye mindre grad kulturelle einingar i dag. Ein reiser på tvers av slike grenser kvar dag for å arbeide, for å drive med akrobatikk på rullebrettet etter skoletid eller møte kameratar på dans i helgane. Kon-

taktflatene har forandra seg, og identitetsoppfatningane er annleis – da følger språket med. Spesielt talemålet uttrykkjer nettopp det spontane, kven vi ønskjer å identifisere oss med.

Samfunnsomleggingane og politikken etter verdskrigen har gitt nye vilkår for språkendingane. Lett synlege er dei store kommunesamanslåingane på 1960-talet, fordi mye av samfunnsorganiseringa da gjorde det naturleg å basere seg på større einingar. Skoleverket var eitt slikt område, og nettopp det nye skolesystemet med interkommunale realskolar og etter kvart sentrale ungdomsskolar og vidaregåande skolar har vore ein katalysator for språkendingane. Her møtest jo alle ungdomane og utviklar ein fellesskap med jamaldringar frå mange bygder og bydelar. Slikt må få språklege følgjer.

I Kommune-Noreg voks det opp nye sentrum som sopp i regnvêr. Dei livnærte seg på dei nye sentralskolane og kommuneadministrasjonane med mange nye etatar og kommunalt heiltidstilsette. Dette er ein viktig del av urbaniseringa av samfunnet. Fiskaren som var bygningsrådsformann og oppsøkte byggjeplassen hos naboen på kveldstid, opplevde fellesskapen annleis enn ein moderne teknisk sjef med store arkivskåp og teiknebrett. Livssituasjonen blei annleis for mange, og miljøa blei prega av nye ambisjonar og nye sosiale band. Det gjer òg at språket i dei nye sentruma har kunna utvikle nye drag, og tilflyttinga har forsterka det. Urbanisering med sosial og geografisk mobilitet er altså eit stikkord for å forstå at vilkåra er nye for språkendingstendensane.

Eit anna ytre vilkår er den heilt nye livssituasjonen ungdomane har fått siste 50 åra. Tidlegare var det vanleg å gå ut i arbeid etter ein var ferdig med folkeskolen eller eventuelt framhaldsskolen. Frå ungdomane var 14–15 år, var dei før del av vaksensamfunnet. Denne tidlege arbeidsfellesskapen var sjølvstendig viktig for identifikasjonsrammene. I dag går kanskje dei fleste ikkje inn i arbeidsfellesskapar før dei er godt over tjuve år, og da har dei hatt ei lang ungdomstid skjerma frå vaksensamfunnet. Vi har dermed fått ein eigen ungdomskultur, og den har endra det sosiale samfunnet gjennomgripande. Vaksensamfunnet er ikkje på same måten idealet som før, og det må jo få følgjer.

Vi kan nok seie at det mest interessante spørsmålet er: Korfor forandrar ikkje språket seg meir enn det gjer?

Oss menneske imellom

Eit bandopptak frå 1950-talet av ein kvardagssamtale treng ikkje gi oss noka overrasking i dag. Endringane er allment sett ikkje store. Men dersom vi ser f.eks. intervju frå den første fjernsynstida, altså 1960-talet, slår det oss med ein gong at her er noko blitt annleis: Folk brukte *De* til kvarandre, og skrifta var førebiletet for både spørsmål og svar slik at alt verkar stivt og fjernt – for oss.

Stilforskjellane er svært omlagde, og 1970-talet var på sin måte ein revo-

lusjon på grunn av det somme har kalla dialektfrigjeringa. Mange fleire fann det da naturleg og mogleg å bruke dialekt- en sin overalt. I foredrag, i radio og fjernsyn, på talarstolen i Stortinget og i preika. Også direktørar kan i dag snakke dialekt – men søraustlendingar må nok passe seg meir enn andre, likevel. Største endringane i norsk talemål siste halve hundreåret er denne omlegginga i bruken av dialektar. Dei er nok større enn forandringane i sjølve talemålsgrammatikken – om det er råd å samanlikne slikt.

Årsakene til denne omlegginga i språkklimaet kan vere mange. Somme håper kanskje at dette er ein siger for dei nedvurderte i samfunnet. Men ei anna årsak kan vere at næringslivet i dag med masseproduksjon og masse- sal må appellere til folk på ein annan måte. Det uformelle og direkte har fått ein ny funksjon. Den utbreidde 'avslappa språktonen' er nemleg ikkje ei utvikling berre her til lands, sjølv om ho språkleg sett har fått sterkare utslag her enn mange andre stader.

Men heller ikkje ei dialektbølgje kan vare evig. Ho var nok over på 1990-talet, og vi kan skimte nye tendensar. Dialektlojaliteten er neppe den same som for tjuve år sia, men samtidig er regionaliseringsbølgja kraftig. Tendensane er såleis ikkje eintydige. Resultatet ser vi betre når tida kjem meir på avstand.

Engelske lånord i norsk 1950–2000

ANNE LINE GRAEDLER

IPERIODEN LIKE FØR andre verdenskrig samlet og beskrev engelskfilologen Aasta Stene ca. 530 engelske lånord som da var i bruk i norsk (*English Loan-words in Modern Norwegian*, Oxford University Press og Johan Grundt Tanum Forlag). I forbindelse med publiseringen av avhandlingen i 1945 sier hun i forordet at boka er et dokument over en forgangen tid, og at hun i siste minutt hadde fangst inn avslutningsfasen i en lang utvikling rett før store endringer fant sted. Ganske dramatisk proklamerer hun at «The field is now new» – fagfeltet framstår som nytt.

Etterkrigstida i Norge har vært preget av en sterk innflytelse fra anglo-amerikansk kultur på de fleste områder, f.eks. politikk og økonomi, vitenskapelige og tekniske nyvinninger, idrett, populærkultur, livsstil og reklame – noe som også har satt sine spor i språket.

«The field is now new»

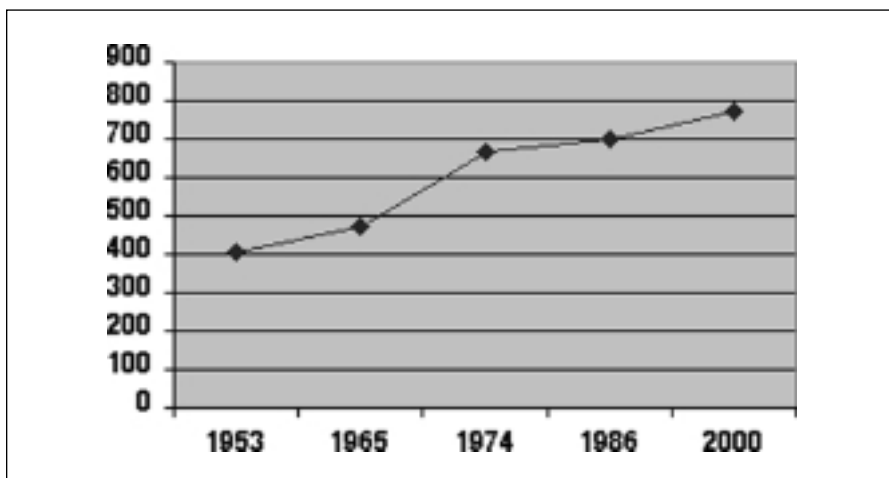
Det fins ingen undersøkelser av engelske lånord i norsk som tar for seg situasjonen omkring 1950. Stenes materiale, som antakelig er nokså utfyllende, var på dette tidspunktet drøyt 10 år gammelt, og noen jamførbar undersøkelse kom ikke før på begynnelsen av 1960-tallet. Da ble det skrevet 5 norske hovedoppgaver og en engelsk MA-

oppgave om engelske lånord i norske aviser, flere av dem med Stenes avhandling som forbilde og modell. Først på 1980-tallet kom nye undersøkelser hvor den engelske innflytelsen ble tatt opp: rapporter om oljenorsk, og nyord- og slangordbøker, alle med innslag og omtale av engelske lånord. Men det er ikke før i siste tiår av århundret at forskningen på området virkelig har skutt fart, med prosjektet «Engelsk i norsk språk og samfunn» som startet opp i 1990 (se Johansson og Graedler, *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Høyskoleforlaget. 2002), kampanjene til Norsk språkråd på 90-tallet, og det pågående prosjektet «Importord i Norden» i regi av Nordisk språkråd. I forbindelse med førstnevnte prosjekt er det blant annet skrevet et par hovedoppgaver med diakrone undersøkelser; de vil bli omtalt nedenfor.

Omfang og økning av antall lånord

Det er ingen grunn til å tvile på at innslaget fra engelsk har økt i omfang de siste 50 åra. *Anglismeordboka*, som ble publisert i 1997 (Universitetsforlaget, red. Anne-Line Graedler og Stig Johansson), har over 4000 oppslagsord – ca. 7,5 ganger så mange som Aasta Stene. Men mangelen på sammenliknbare undersøkelser gjør det vanskelig å beregne hvor stor økningen har vært.

Figur 1. Økning i engelske ord i Berulfsen og Gundersens fremmedordbøker, 1953–2000

Berulfsen og Gundersens fremmedordbøker har imidlertid kommet i nye, reviderte og utvidede utgaver gjennom hele det aktuelle tidsrommet, 16 ganger mellom 1940 og 2000. Selv om ordsamlingen i slike bøker ofte preges av en del fagterminologi, inneholder de også mange allmenne ord med utenlandsk opphav. Figur 1 viser hvordan ordmengden har økt i utvalgte utgaver av Berulfsen og Gundersen fra 1953 til 2000 (1953, 6. utgave; 1965, 9. utgave; 1974, 13. utgave; 1986, 15. utgave; 2000, 16. utgave; bare den første tredjedel av hver bok er gjennomgått).

Ikke bare det absolutte antallet, men også andelen engelske ord i hver bok økte i dette tidsrommet, fra ca. 6,5 % i 1953-utgaven til nærmere 9 % i 2000-utgaven. Til sammenlikning kan nevnes at engelske ord i *Bokmålsordboka* og *Nynorskordboka* utgjør henholdsvis ca. 10 % og 12 % av ord med utenlandsk opphav.

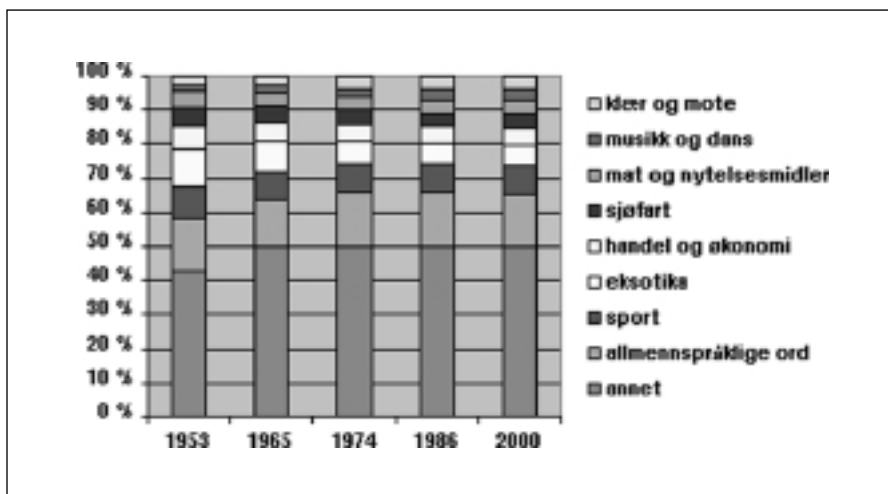
En av hovedoppgavene i tilknytning til «Engelsk i norsk språk og samfunn»

(Grethe Grønli, *The Influence of English on Norwegian Advertising*, 1990) inneholder en sammenlikning av annonsene i en uke av morgenutgaven av *Aftenposten* fra 1969 og tilsvarende uke i 1989. Materialet er begrenset, men viste blant annet at antallet engelske lånord var 14 ganger større i 1989 enn i 1969, og hvis vi tar hensyn til økningen i det totale annonsevolumet, som var seks ganger større i 1989 enn i 1969, representerer dette en fordobling av det engelske innslaget i løpet av 20-årsperioden.

Fagområder

Figur 2 viser de engelske lånordene fra Berulfsen og Gundersens fremmedordbøker fordelt på fag- eller emneområder (områder med få ord er slått sammen i kategorien «annet»).

Selv om forskjellene ikke er dramatiske, ser vi at det skjer visse endringer i fordelingen mellom de ulike gruppene. Kategoriene «klær og mote» og «musikk og dans» har begge økt en del siden 1953-utgaven. Flere av ho-

Figur 2. Andel ord fordelt på emneområder i Berulfsen og Gundersens fremmedord-bøker, 1953–2000 (rekkefølgen av feltene i søylene tilsvarer rekkefølgen i forklaringen til høyre for diagrammet)

vedoppgavene fra 60-tallet nevner at en stor andel av de nye ordene er kommet gjennom underholdningsindustrien. Ord og uttrykk med tilknytning til særlig ungdommens forbruk og kultur har stått for en viktig del av lånordene i 50-årsperioden (se figur 3).

Utover i perioden er det også kommet inn mange ord som er mer generelt knyttet til en ny livsstil hvor fritidsaktiviteter er et viktig element, f.eks. *cruise, after skiing, caravan, aerobics, filo-*

fax, clubbing, bad taste-party.

Andelen ord og uttrykk fra «mat og nytelsesmiddel» og «sjøfart» i figur 2 har minket litt. Det samme gjelder andelen ord som bare brukes om forhold i engelsktalende land, de såkalte «eksotika».

Andelen ord i kategorien «sport» er nokså stabil gjennom hele perioden. Her kan vi supplere med resultatene fra Nils Kobberstads hovedoppgave fra 1999, som undersøker fotballspråk-

	50-TALLET	60-TALLET	70-TALLET	80-TALLET	90-TALLET
MUSIKK	<i>rock'n roll, band, blues</i>	<i>hit, hitliste, twist</i>	<i>disco, cover, punk</i>	<i>hip hop, CD, breakdance</i>	<i>grunge/grønsj, dance</i>
KLÆR OG MOTE	<i>jeans, duffelcoat</i>	<i>crush-lakk, miniskjørt, hotpants</i>	<i>denim, boots, collegegenser</i>	<i>stonewashed, cityshorts, wet-look</i>	<i>sagge, clubwear</i>
MAT OG DRIKKE	<i>Coca Cola, hot dog, grille</i>	<i>broiler, dip</i>	<i>burger, fastfood</i>	<i>brownie, (hot) shot</i>	<i>bagel, donut, sub(marine)</i>

Figur 3. Ord og uttrykk med tilknytning til ungdomskultur

ket i avisene i tre tidsperioder: måneden juni 1938, 1968 og 1998 («The Influence of English on Norwegian in the Football Columns of Two Norwegian Newspapers: A Synchronic and Diachronic Study»). Ifølge denne oppgaven har antallet lånord økt betraktelig siden 1938, og andelen engelske ord i løpende tekst i 1998 ligger på 19,2 pr. 1000 ord.

Kategorien «allmennspråklige ord» er også ganske stabil i figur 2, mens ord og uttrykk fra «handel og økonomi» viser en nedgang på 1970-tallet for så å øke igjen mot slutten av 1990-åra. Dette kan ha sammenheng med den såkalte jappetida på 80-tallet, som blant annet resulterte i en del engelske ord og uttrykk fra forretnings- og finansverdenen: *all time high, asset stripping, break even, buy-out, flagging, float, insider trading*.

Den største økningen i figur 2 finner vi i en del av de emneområdene som hadde mindre enn 30 ord totalt, og som derfor er blitt slått sammen i gruppen «annet». Offshore/olje og edb er et par emneområder som så å si ikke fins i fremmedordbøkene fra 50- og tidlig 60-tallet, men som kommer inn for fullt på 70-tallet med mange engelske lånord, f.eks. *blowout, jack-up-rigg, roughneck* (olje) og *byte, bug, chip, joystick, diskett* (edb). Mens oljeterminologien snart ble fornorsket, har data-språket fortsatt å holde seg med mange engelske uttrykk, og datapublikasjoner har vist seg å være blant de tekstene som har høyest tetthet av engelske ord.

Hva med de neste 50 år?

En av de viktigste observasjonene i

den omtalte hovedoppgaven om fotballspråket er at balansen mellom fotballterminologi og mer allmenne lånord er blitt endret siden 1938. Mens det eldste materialet hadde en overvekt av fotballtermer, var hoveddelen av materialet fra 1998 av den mer generelle typen. Dette kan tolkes som et symptom på at kontakten med engelsk i løpet av denne perioden er blitt stadig mer omfattende og intens. Fra en relativt begrenset posisjon med innflytelse innen en del godt definerte fagområder har det engelske språket i dag fått en stilling som leverandør av nye ord og uttrykk også i dagligspråket, og engelske uttrykk benyttes ofte selv der det fins dekkende ord og uttrykk på norsk. Dette, sammen med tendensen til at enkelte språklige «domener» etter hvert er blitt nesten fullstendig engelskdominert, har fått flere til å frykte en dyster framtid for det norske språket. Det er imidlertid viktig å huske på at mange av de engelske ordene som kommer inn, også i ordbøkene, går ut av bruk etter en tid eller får en fornorsket form. Ordforrådet er i stadig utvikling. Det er heller ikke slik at engelsk brukes av alle overalt. Sett i forhold til mengden språk som produseres i Norge i dag er andelen engelske ord sansynnlignvis forsvinnende liten. Norsk kan sikkert tåle en mye større andel lånte ord og uttrykk uten å gå i oppløsning eller bli mindre anvendelig for språkbrukerne. En trøst er det kanskje at nettopp engelsk, som nå påvirker språksamfunn over hele verden, selv er blitt fullstendig forandret som følge av innflytelse fra andre språk uten at det ser ut til å skape problemer for brukerne.

Å snakke «bredt» og «fint» – hva betyr det egentlig?

ELLEN SKOLSEG

DA JEG GJORDE hovedfagsundersøkelsen min om talemålet på Romerike, forstod jeg etter hvert at sjøl om alle informantene mine snakka om å prate «bredt» og «fint», kunne de umulig legge det samme språklige innholdet i disse begrepa. Så jeg fikk lyst til å undersøke hva det er i språket som oppfattes som «bredt» og «fint», og ikke minst hva som føles som «akkurat passe» eller «nøytralt». Kanskje varierer disse oppfatningene mellom forskjellige aldersgrupper og forskjellige steder, og kanskje sier dette noe om hvilke endringer som har funnet sted, og om hva folk legger i de forskjellige språklige normideala som fins i området. I doktorgradsprosjektet som jeg holder på med nå, har det blitt en hovedsak å finne ut mer om dette. Prosjektet består av en spørreundersøkelse der 140 unge og 60 voksne fra de tre romerikskommunene Skedsmo (med Lillestrøm), Ullensaker (med Gardermoen) og Nes deltar. 36 av dem er også med i en talemålsundersøkelse. Denne artikkelen tar utgangspunkt i svara fra elevene i den videregående skolen.

Fem sørøstlandske tunger

Den mest sentrale delen av spørreundersøkelsen inneholder fem talemålsprøver fra forskjellige steder i området. Deltakerne skal ta stilling til *hvor*

de mener disse fem kommer fra, om de har navn eller merkelapp på talemåla, og *hva* de synes om dem, hva det er i *språket* til disse fem som gjør at de har valgt å beskrive dem som de gjør, og hvem av de fem de har mest til felles med språklig. Talemålsprøvene er fra fem damer med ganske lik alder og bakgrunn. Men de snakker ikke likt, og de er fra forskjellige steder: Bærum, romerikskommunene Lørenskog, Gjerdrum og Eidsvoll, og Raufoss, som er på Toten. Her følger ei skissering av hvordan de snakker:

Bærumsdama har ingen tjukke l-er, ikke diftonger (*bred, sen*) og ingen a-enderinger. Hun snakker ganske likt nyhetsopplesere i NRK med østnorsk uttale.

Lørenskogsdama har nok ingen trekk som *ikke* kan forekomme i Oslo, men har likevel ikke et språk vi hører mye blant nyhetsopplesere: Hun har a-enderinger, tjukk l og sier *blei* og *sjøl*, men hun legger ikke trykk på førstestavinga (ikke *'bannan*) og har ikke jamvektsformer (*væra, gjøra*).

Gjerdrumsdama har mer tjukk l, a-enderinger, trykk på førstestavinga og jamvektsformer. *Eidsvollsdama* har alt dette, og i tillegg sier hun for eksempel *je* (jeg), *gæli* (galt) og *hime* (hjemme).

Raufossdama bærer nok preg av at hun har bodd nærmere Oslo de siste åra, men snakker likevel totendialekt, med

f.eks. *je, itte*, fortidsendinga *-e (kaste)* og trang ei-lyd i *meg/mej/og deg/dej/*.

Hva blir lagt merke til?

Folk har lettere for å merke seg ord enn lyder og bøyningssendinger. Det gjelder sjelden ord som er helt særegne for et område, men heller ord som dialektuttale eller bøyningssystem gjør annerledes enn det deltakerne forventer. Sammenlikningsgrunnlaget kan være skriftspråket eller rett og slett talemålet til deltakeren. Ord som ofte blei bemerkta, er f.eks. *gæli (galt)*, *fysst og fræmst (først og fremst)*, *sjøl/selv* eller *syk/sjuk*. Og det er lettere å kommentere trekk som er der, enn fraværet av dem; av de fem har bærumsdama fått færrest språklige kommentarer. Likevel er det lyder eller bøyningsformer som får flest bemerkninger, og de trekka som havner «på topp», er tjukk l, trykk på førstestavel- sen og a-ender av alle slag. I forbindelse med bærumsdama er det *fravær* av tjukk l som bemerkes hyppigst, og en del påpeker at hun ikke har trykk på førstestavel- sen. Det blir sjølsagt ofte bemerkta om damene sier *je* eller *itte*, og om de sier *sjøl* eller *selv*. Jamvektsformer blir også lagt merke til.

Preteritumsformene av *å bli* er interessante. Rundt 18 % kommenterer at eidsvoll- og lørenskogsdama sier *blei*, bærumsdama *ble* uten tjukk l og raufossdama *vart*. Men det er bare 5 % som kommenterer at gjerdrumsdama sier *ble* med tjukk l. Vi kan kanskje trekke den konklusjonen at dette er et språktrekk som blir lagt merke til, og at *ble* med tjukk l er den forma som oppleves som mest nøytral – så nøytral at den *ikke* blir lagt merke til. Jeg

hadde trudd at pronomenet *de/dem/ dom* ville få en del kommentarer, bruk av *kommi* eller *kommet*, *tro/tru* og *hun/hu*, men få har valgt å kommentere dette eller har lagt merke til det i det hele tatt. Dette er helt klart trekk som er med og utgjør den språklige skalaen mellom «bredt» og «fint», men i denne sammenhengen er det tydeligvis andre språktrekk som har fått oppmerksomheten.

Hvem er *brei*, hvem er *pen*?

Mange syntes det var vanskelig å fokusere på språktrekk og språklige forskjeller, men de færreste hadde likevel problemer med å høre forskjell på damene. Ofte sammenlikner de: «ikke så brei som dame A, men breiere enn dame B». Den aller mest brukte merkelappen er uten tvil «bredt» – den topper kommentarene om raufoss-, eidsvoll- og gjerdrumsdama. Så mange som 49 % bemerker at eidsvollsdama snakker *bredt*. «Bondsk» brukes også ofte om henne, sammen med merkelapper som «fra landet» eller «fra bygda». Geografiske merkelapper blir mye brukt om alle damene, som f.eks. «Oslo», «Øvre Romerike» eller «Toten», gjerne i kombinasjon med «dialekt». 24 % mener f.eks. at bærumsdama snakker «oslodialekt». Det er imidlertid andre merkelapper hun har fått flere av, og den mest brukte er «pent», med 36 %. Andre frekvente merkelapper er «fint», «bokmål», «vanlig», «skriftspråksnært», «reint» og «korrekt». Hun forbindes altså ofte med verdier knytta til skriftspråket og «korrekt» språkbruk.

Jeg hadde trudd at merkelappen «harry» ville dukke opp, for jeg har

hørt den brukt om talemål fra Romerike, men den forekommer sjelden. Det ser ut til at *harry*-begrepet kobles mer til smak og valg av livsstil enn talemål. Og det er ikke opplagt hvilke verdier som legges i merkelappene. Det er helt klart at en del legger noe negativt i å snakke «bondsk» eller «bredt», men det er også flere som velger å bruke disse betegnelsene om seg sjøl, så dette er også nøytrale eller positive merkelapper. Det samme gjelder tolkinga av merkelapper som «fint» og «pent», hvor det noen ganger er helt klart at deltakerne mener det positivt, mens det andre ganger går fram at de misliker «pene» og «fine» talemål.

Den nye østlandsdialekten?

Lørenskogs dama skiller seg ut, for den aller mest brukte merkelappen på henne er at hun snakker på samme måten som svareren sjøl (17 %). På andre plass kommer «vanlig», deretter «østlandsk», «normalt», «bokmål» og «nedre Romerike». Mange kommenterte at hun hadde så merkelig tonefall (det er ikke så lett å få til en naturlig dialog med en kassettpiller), og jeg frykta at dette ville slå veldig negativt ut i bedømmelsen av talemålet hennes, men det har det ikke gjort. Hennes talemål er faktisk det som mest utvetydig blir positivt oppfatta. Det kan virke som om det er dette talemålet som peker seg ut som minst markert og mest nøytralt for de unge på Romerike. Kanskje er det dette talemålet som mest tilsvarer det ofte brukte begrepet «østlandsdialekt», og som har det største spredningspotensialet i østlandsområdet?

Hvem er fra hvor, trur de?

Deltakerne skulle også plassere damene på et kart, og jeg var spent på om de ville synes at hun fra Bærum godt kunne være fra Romerike. Det viser seg at 80 % har plassert henne nærmest Oslo, men ikke nødvendigvis i Oslo – hun har 51 % plasseringer i Oslo/Asker/Bærum og 49 % plasseringer på Romerike. Mange har plassert henne *både* i Oslo og på Romerike, men ikke hvor som helst i området. De fleste trur hun er fra oslonære kommuner som Lørenskog, Skedsmo eller mer generelt fra «osloområdet». Dama fra Raufoss blir mer utvetydig plassert utafor både Oslo og Romerike – hun har 88 % plasseringer utafor dette området – oftest på Hadeland, i Hedmark eller på Toten.

Lørenskogs dama er interessant også denne gangen. Hun blir oftest plassert i Ullensaker (23 %) og deretter i Skedsmo. Ingen av de andre damene har så mange plasseringer i disse kommunene, og det er interessant, for det viser at talemålet hennes oppfattes som representativt for disse to folkerike kommunene med store videregående skoler. Men hun har også 16 % plasseringer i Oslo. Ifølge markeringene finner vi talemål som hennes helst på Nedre Romerike (68 %), men hun har mange plasseringer på Øvre Romerike også (50 %). Hun oppfattes altså som ganske representativ for de fleste områdene.

De to andre romeriksdamene blir utvetydig plassert i mindre sentrale kommuner på Romerike. Gjerdrumsdama har 52 % plasseringer på Øvre Romerike, men bare 24 % i oslonære kommuner. Hun fra Eidsvoll blir helst plassert på Øvre Romerike (63 %), men hun har også 30 % plasseringer i

Hedmark, på Toten eller Hadeland, gjerne i Elverum, Hamar eller Odalen, som grenser til Nes. Det er altså en del som mener at et såpass bredt talemål hos en såpass ung person umulig kan høre hjemme på Romerike.

Hvem synes deltakerne at de likner på?

Da deltakerne skulle svare på hvem de syntes de sjøl liknet mest på i talemål, ble resultatet slik:

1 Bærumsdama	21 %
2 Lørenskogsdama	15 %
3 Gjerdrumsdama	12 %
4 Eidsvollsdama	7 %

26 % har ikke svart på dette – antakelig fordi de ikke har sett spørsmålet – det var dessverre litt lite synlig. Det er altså hun fra Bærum som går av med seieren – den individuelle, i hvert fall. Og det er litt oppsiktsvekkende, siden hovedfagsundersøkelsen min fra 1994 viste at folk som endra talemålet sitt i denne retninga gjerne møtte negative reaksjoner og sanksjoner blant venner og familie på Romerike. Reaksjonene gikk på at de ikke ville vedkjenne seg bakgrunnen sin, hadde svikta og var illojale. Men det er også slående at det er hele 19 % som har oppgitt at de snakker som flere av damene eller også en mellomting. Av disse er det 8 % som mener at de er en blanding av bærums- og lørenskogsdama. Til tross for at det ikke er mye som skiller disse fem damene språklig – i landssammenheng er forskjellene minimale – er det altså en del som ikke synes de kan velge bare én av dem. En mulig grunn er at de ønsker å vise at de varierer mellom flere talemålsvarianter. Bærumsdama er likevel ikke

noen soleklar vinner hvis vi legger sammen talla til de tre damene som er fra Romerike. Det er 41,5 % som synes de har liknende talemål, og det er 21 % som synes de snakker som de to som har klart ikke-urbane talemål, altså til sammen like mange som mener de liker hun fra Bærum.

Konklusjoner?

Jeg tror vi kan konkludere med at normideala på Romerike har endra seg, siden såpass mange både plasserer bærumsdama i området og har henne som språklig normideal. Lørenskogsdama framstår likevel som mer representativ for området, og det er nok talemålet hennes som kommer nærmest det å bli oppfatta som «nøytralt». Hun har ikke noe ruralt talemål, men har derimot mer til felles med et mer folkelig oslomål, sjøl om hun ikke engang har talemålstrekk som en gang var vanlige i Oslo, f.eks. jamvektsformer. Det støtter opp om konklusjonen fra hovedoppgaven min: Romerikingen har overtatt østkantmålet og gjort det til sitt i så stor grad at det ikke identifiseres med østkanten i det hele tatt. Vi har «stjært» det! Det er påfallende at så godt som ingen refererer til Oslo øst på noe tidspunkt. Det er likevel tydelig at det også fins en del som identifiserer seg med et mer landlig talemålsideal, men det er hovedsakelig i den mer perifere og landlige kommunen Nes. I de folkerike og halvurbane kommunene Skedsmo og Ullensaker er ikke dette i samme grad et alternativ. Så gjenstår det da å se hvordan de virkelig snakker, de som skal være med i den kommende talemålsundersøkelsen!

Dialektutjamning i Salten

KJETIL JENSEN

DIALEKTUTJAMNING ER EN utbredt og mye omtalt prosess. I denne artikkelen vil jeg se nærmere på hvordan denne prosessen «truer» tradisjonelle dialekttrekk i Salten. Apokope er et naturlig utgangspunkt.

Apokope, dvs. bortfall av ordenes trykklette endingsvokal, er det mest karakteristiske kjennetegn ved saltendialekten. Ingen andre steder er det så mye apokope som her, og i motsetning til andre deler av landet tas det lite hensyn til ord- og setningsrytme, ordklasse og grammatisk kategori. Om det er trykksterke eller trykksvake ord, historiske jamvekts- eller overvektsord, tostavings- eller trestavingsord, verb eller substantiv, er helt uvesentlig. Apokopen har grepet voldsomt inn i språkstrukturen, noe som i bøyningssystemet har ført til at en mengde former har falt sammen. Intetkjønnsordene har mistet bestemthetsmerket i entall. *Det sitter en kråke på taket* heter *det sett ei "kråk på tak*. Svakt hunkjønn er på sin side uten tallmerke i ubestemt form. "si vil derfor kunne bety både *side* og *sider*.¹ Også verbene er preget av dette fenomenet, både sterke og svake: *ligg, søv, levv* kan være både infinitiv, presens og imperativ.

I mange tilfeller er det imidlertid slik at den spesielle uttalen kalt *cir-*

kumflekstonelaget opprettholder forskjellen mellom ordformene. I verb-bøyningen skiller en mellom opprinnelige enstavingsformer og apokoperete tostavingsformer, f.eks. mellom infinitiv og imperativ, og mellom infinitiv og presens av sterke verb. Det vil hete "døm og "bryt (inf.), men *døm* (imp.) og *bryt* (pres.). Dette systemet preger også andre ordklasser. For enkelte sterke substantiv (*er*-klassen) og for bestemt adjektiv i positiv fungerer tonelaget henholdsvis som tall- og bestemthetsmerke. Det heter *enn søu* og *enn stor stein*, men "mang "søu 'mange sauer' og *di "stor steinan*.

Dette er særtrekk ved den klassiske saltendialekten som Einar B. Skånland var den første til å skildre i en hovedfagsavhandling fra 1932. I dagens varieteter av saltendialekten finner en naturlig nok en rekke nye normer, særlig hvis en tar utgangspunkt i tale-målet til yngre mennesker i byene Fauske og Bodø.² For å beskrive denne utviklingen innfører Eskil Hanssen (1985) termene *A-varietetet* og *B-varietetet*, der *A-varietetet* tilsvarende den eldre saltendialekten (som i dag er knyttet til landsbygda i Salten), og den yngre *B-varietetet* er den dialekten som har utviklet seg og blir brukt på tettstedene. Hanssens utgangspunkt er to faste system som har så ulik struktur at de

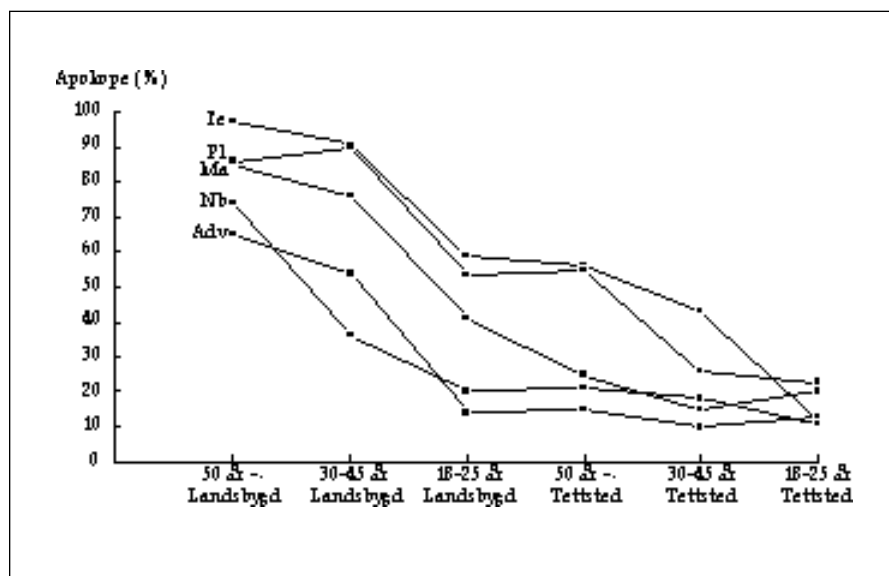

lett kan skilles fra hverandre, bl.a. ved at B-varietetet har apokope i færre grammatiske kategorier enn A-varietetet.³

Det stadig større innslaget av uapokoperte varianter i Bodø og Fauske og tiljæmningen mellom disse standardpåvirkede bymålene og bygdedialektene omkring har imidlertid ført til at apokopen har enda mindre omfang enn det som ble antydnet av Eskil Hanssen i 1985. Det er heller ikke slik at A- og B-varietetene er ensarta og enhetlige mål. Av hovedoppgaven min fra 1996 går det tydelig fram at apokopen, i alle fall i Fauske, er på retur i de fleste grammatiske kategorier. Den eldste generasjonen på landsbygda følger det tradisjonelle mønsteret, men ungdommen har mer til felles med språkbrukerne på tettstedet, se figuren nedenfor.

I verbkategoriene (*infinitiv, presens, preteritum og perfektum partisipp*) og i gradbøyde adjektiv med mer enn én staving kan en fremdeles betrakte apokopen som enerådende. I og med at apokope i disse kategoriene er utbredt også utenfor det sentrale apokopeområdet i Salten, er følgende forklaring nærliggende: Jo større geografisk utbredelse et språktrekk har, desto større er muligheten for at dialektvarianten skal bevares. Flere dialektgransker har pekt på denne sammenhengen. Men selv om dette er et velkjent mønster ved tiljæmning mellom dialekter og framvekst av såkalte regionalstandarder, er det vanskelig å vite hva som er årsak og virkning.

Det er ikke urimelig å anta at det er en sammenheng mellom geografisk utbredelse, antall språkbrukere som benytter en gitt variant, og gjennom-

Tegnforklaring: Adv: adverb; Fe: svake hunkjønnssord; Ma: svake hankjønnssord; Nb: bestemt intetkjønn; Pl: flertall.

slagskraft, men en kan like gjerne se geografisk utbredelse som en sekundær *effekt* av en prosess som skjer ved at språktrekk i regionale sentre brer seg utover i regionen. Kjell Venås (1982) presenterer en hel rekke eksempler på denne tendensen i Norge. Peter Auer (2000) viser til at dette er et utbredt mønster også i tyske dialekter: *Regiolekt*er (Auers term) har bakgrunn i tilnærmingen mellom tradisjonelle dialekter og standardtalemålet i store byer som Köln, Stuttgart og München. Han peker dessuten på at disse regionale standardtalemålene påvirker dialektene i langt større grad og mer direkte enn det nasjonale standardtalemålet i Tyskland.

Tendensen Auer beskriver, har stor overføringsverdi til situasjonen i Salten: At spredningen av varianter uten apokope i Fauske og ellers i Salten følger det mønsteret jeg avdekket i 1996, har trolig sammenheng med at dialektene i regionens største sentrum, Bodø, er normgivende. Her er det nemlig bare verb og gradbøyde adjektiv som blir apokopert. Andre tradisjonelle bymålsvarianter som har begynt å bre seg utover i regionen, gir støtte til denne antakelsen.

Omfanget av tiljamningen i Salten er ikke undersøkt systematisk, men intervju som jeg nylig har gjennomført med ungdom fra Bodø (Saltstraumen), Skjerstad, Beiarn og Steigen (alle er elever ved Bodin videregående skole i Bodø), viser at språktrekk som tradisjonelt er blitt knyttet til bydialekten i Bodø, har fått innpass (ikke bare i sentrumsnære, men også i perifere deler av regionen): pronomenene *æ*, *mæ*, *dæ*, *sæ* for *e*, *me*, *de*, *se*, adverbene *hær* og

dær for *her* og *dar*, *vært* for *vør*, *nu* for *no*, *ikke* for *ikkje*, *fikk* for *fækk* osv. I *Den store dialektboka* beskrev Toril Fiva de fleste av disse variantene som *typiske* bymålsformer så sent som i 1990!

Dette må kunne tolkes som tegn på språklig tiljamning etter det prinsippet Auer skisserer, dvs. en prosess som ikke kan knyttes direkte til normer i det nasjonale standardtalemålet.⁴ Men selv om de fleste ungdommene som ble intervjuet, mente at dialekten på hjemstedet deres er sterkt preget av bodødialekten, vil jeg være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner. En må ta i betraktning at alle intervjuobjektene er elever ved Bodin videregående skole i Bodø og trolig er blant dem som leder an i tiljammingsprosessen i saltendialekten.

Noter

¹ "markerer *circumflekstanelag*. Dette tonelaget realiseres ved apokope av tostavingsord med tonelag 2.

² Det er viktig å understreke at talemålet i den opprinnelige bykjernen i Bodø skilte seg betraktelig ut fra bygedialektene i Salten også på Skånlands tid.

³ For en mer utfyllende oversikt over gamle trekk i saltendialekten viser jeg til Skånland (1933) og Brekke (2000).

⁴ *Det nasjonale standardtalemålet* er her ensbetydende med sentral-østnorsk. Dette talemålet fungerer som en over-regional standard og oppleves gjerne som den mest prestisjefylte og dialektalt umarkerte språkkoden i Norge.

Litteratur

Auer Peter 2000:

Processes of horizontal and vertical convergence in present day Germany.

Akselberg, G. (red.):

Målbryting nr. 4.

Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 9–26.

Brekke, Olga 2000:

Saltendialekten. En grammatikk.

Fauske: Skjerstad og Fauske bygdeboknemnd.

Hanssen, Eskil 1985:

Kak før ei kron – Om variasjon i

Saltenmålet. Bull, T. og Fjellstad, A. (red.):

Heidersskrift til Kåre Elstad.

Tromsø: Institutt for språk og litteratur,

Universitetet i Tromsø, 21–36.

Jensen, Kjetil 1996:

Språkendringsmønstre.

En metodekritisk analyse av apokope i fauskedialekten.

Målbryting nr. 3.

Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Skånland, Einar. B. 1933:

Saltamålet. Kort oversikt over lydverket

(Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Universitetet i Oslo. Bind IX).

Oslo: Aschehoug.

Venås, Kjell 1982:

Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistikk eller språksosiologi.

Oslo: Novus.

Norsk forkortingsordbok

Høsten 2001 kom *Norsk forkortingsbok*. I tillegg til over 7000 forkortinger inneholder boka mellom annet statsnavn med bokstavkoder, valutakoder og domenenavn i nettadresser, kommuner i Norge med nummer og innbyggernavn, navn på språk, lister over grunnstoffer, E-stoffer, flyplasskoder og valutaer, ASCII-tabellen, norske navn på de greske bokstavene og regler for tran-

skripsjon fra russisk til norsk.

Boka er en utvidet utgave av *Forkortingsboka*, som kom i 1997, og er ajourført i samsvar med gjeldende regler for forkortinger.

Vigleik Leira og Ståle Løland:

Norsk forkortingsordbok.

Cappelen 2002. 207 sider. Kr 275.

ISBN 82-02-20886-6

Særskrivning av sammensatte ord

ROAR WALMSNES

HØSTEN 1999 fullførte jeg hovedfags-
Havhandlingen min ved Institutt
for nordistikk og litteraturvitenskap
ved Universitetet i Oslo. Formålet med
studien var todelt: For det første
ønsket jeg å kartlegge utbredelsen av
særskrivning av sammensatte ord i
elevtekster (f.eks. «eple kake» for *eple-
kake* og «sommer ferie planer» for *som-
merferieplaner*), dernest mulige årsaker
til at elever gjør denne feilen. Infor-
mantutvalget var grunnkurselever ved
den videregående skolen jeg selv er
lærer ved. Av skolens 252 grunnkurs-
elever skoleåret 1997–1998 deltok i alt
196 i undersøkelsen. Resultatene ble be-
arbeidet statistisk med sikte på å få
fram signifikante forskjeller i infor-
mantutvalget.

Forekomsten av særskrivning i materialet

Resultatene i min undersøkelse gir et
klart inntrykk av at særskrivning av sam-
mensatte ord er en svært utbredt feilty-
pe i elevtekster. Sammensetninger med
substantiv som forledd eller etterledd
og substantiv med sammensatte forledd
skiller seg ut med høyest særskrivings-
frekvens. Det kan ha sammenheng med
ordlengde i og med at sammensetninge-
ne det her dreier seg om, alle er relativt
lange. Resultatene samsvarer med funn
i tidligere undersøkelser.

Sett i sammenheng med tidligere
undersøkelser (etter 1970) gir ikke
resultatene i min undersøkelse grunn-
lag for noen sikker konklusjon om ut-
viklingstendens. Rettskrivingsstudier
utført i de skandinaviske landene etter
1970 vitner om at fenomenet er relativt
«gammelt» i skolesammenheng, og at
påstanden om at feiltypen har blitt ve-
sentlig mer utbredt i løpet av de siste
to–tre tiårene, kan trekkes i tvil. For-
skjeller i testsituasjon og testmateriale
spiller sannsynligvis en rolle. En øk-
ning i forekomsten av særskrivning kan
derfor godt ha funnet sted uten at
rettskrivingsstudier har greid å fange
den inn. Eldre rettskrivingsstudier med
materiale fra før krigen viser at
særskrivning av sammensatte ord fore-
kommer, men feiltypen er på langt
nær så frekvent som i undersøkelsene
etter 1970. Selv om det også her kan
reises innvendinger mot en sammen-
ligning med seinere undersøkelser, er
de eldre studiene etter min mening for
omfattende og resultatene for entydi-
ge til at konklusjonen kan bli annerle-
des: Særskrivning av sammensatte ord
er en feiltype som for alvor har slått
igjennom i elevtekster etter krigen.

Mulige årsaksforhold

Dybdeintervju med ti av elevene gir et
sterkt inntrykk av at avvikende sær-

skrivning har sammenheng med at elevenes morfologiske kunnskaper ikke holder mål. Elevene særskrifer fordi de oppfatter sammensetningene som ordfraser, og/eller fordi de ikke alltid skriver i ett det de oppfatter som ett ord. Ord lengde nevnes som en av grunnene til oppdeling. Resultatene av min kvantitative studie viser at ordkunnskap og bevissthet om ordgrenser er svakt utviklet i elevgruppen, for eksempel har ca. 30 % av informantene særskrevet ett eller flere sammensatte ord på en orddiktat.

Flere studier viser at tilegnelsen av morfologiske kunnskaper er en kritisk faktor for utviklingen av staveevnen og andre skriftspråklige ferdigheter. Som utgangspunkt for en kartlegging av mulige årsaker til særskrivning synes det derfor på sin plass å stille følgende spørsmål: Hvilke endringer i skolen og eventuelt i samfunnet for øvrig etter krigen har bidratt til å svekke elevenes morfologiske bevissthet?

Skriftforming som aktuell årsaksfaktor

Litteratur og empiriske studier understreker det motoriske elementet i skriveprosessen, at de bevegelsene som selve skriftformingen krever, er automatisert slik at de kan foregå uten noen bevisst oppmerksomhet fra skriverens side. På den måten frigjøres kognitive ressurser som kan settes inn på andre områder i skriveprosessen. Det blir også hevdet at en flytende, automatisert håndskrift utvikler en kinestetisk minneressurs hos skriveren ved at bevisstheten om ords stavemåte – og ordgrenser – fester seg i form av kinestetiske minnebilder. Det

er med denne oppfatningen en av elevene med løkkeskrift forklarer sin gode prestasjon på setningsdiktaten (kun to særskrevne sammensetninger) når han i intervjuet sier: *Det er vanskelig å avgjøre om det er ett eller to ord når jeg bare hører det. Det er mye enklere når jeg skriver det, for da flyter det. Når jeg skriver det, faller det naturlig, for da kommer ordgrensene av seg selv. Jeg kjenner på skrivinga om det er rett eller galt skrevet.* På faglig hold ser det ut til å være bred enighet om at tilegnelsen av en sammenhengende skrift er nødvendig for at skriftformingen skal bli automatisert. Resultatene i min undersøkelse underbygger synspunktene over. Når skriftkvalitet og skrifttype kobles sammen med variabelverdier som antas å representere tilnærmet skriveflyt (automatisert skrivning) og det motsatte, viser det seg at elevene med en antatt flytende håndskrift gjør signifikant færre stavefeil, inkludert særskrivingsfeil. Uavhengig av skrifttype er det dessuten en signifikant sammenheng mellom skriftkvalitet og rettskrivingsferdigheter.

Når informantene fordeles på *skriftkvalitet* betinget av *skrifttype*, avtegner et annet interessant bilde seg. Jo mer «oppløst» (ikke-sammenbundet) skrifttypen blir, desto bedre blir skriftkvaliteten. Dårligst skriftkvalitet har de 22 elevene med løkkeskrift i utvalget, mens informantene med tilnærmet ren trykkskrift scorer høyest på *skriftkvalitet*. Når disse gruppene sammenlignes med hensyn til særskrivning, viser det seg derimot at elevene med løkkeskrift gjør signifikant færre særskrivingsfeil enn elevene med trykkskrift. Resultatet taler for at effekten

av løkkeskrift på avvikende særskrivning er virksom, og det gir støtte til de forskere som hevder at løkkeskriften er den skrifttypen som best utvikler bevisstheten om ordgrenser.

Frivillig, lystbetont boklesing

I mitt materiale peker også leseferdigheter og mengden av frivillig, lystbetont boklesing seg ut som signifikante faktorer i forhold til rettskriving av sammensatte ord og utvikling av staveevnen mer generelt. Dyktige lesere leser i større grad bøker på fritida enn dårlige lesere, og de gjør også færre rettskrivingsfeil. Konklusjon: Elever som leser mye, skriver mer enn elever som leser lite, derfor får de også i større grad utviklet sine ferdigheter i skriftforming og staving.

Lesing versus skriftforming

Det er viktig å være klar over at de statistiske analysene her bare angir korrelasjoner mellom variabler, ikke årsaksammenhenger. Resultatene sier derfor ingenting om i hvilken grad lesing og skriftforming gjør seg gjeldende som særskrivingsutløsende faktorer. Flere forhold taler etter mitt syn for at skriftforming har større betydning som årsaksfaktor enn elevenes lesevaner og leseferdigheter.

En rekke undersøkelser både i Norge og andre land gir oss grunn til å tro at det har skjedd en betydelig endring i lesemønsteret på fritida blant barn og unge i løpet av de siste førti årene. Før var lesing mer en gutteaktivitet enn jenteaktivitet, i dag leser jentene mer enn guttene. Mitt materiale tyder på at denne utviklingen ikke er blitt fulgt opp av en tilsvarende endring i for-

skjellen i staveferdighet mellom kjønnene i det samme tidsrommet. Eldre undersøkelser jamført med nyere studier, inkludert min egen, tyder på at jentenes forsprang på området har holdt seg noenlunde konstant. Dersom lesing er en kritisk faktor i forhold til utviklingen av staveferdigheten på ungdomstrinnet, bør vi kunne vente at en betydelig endring i leseaktiviteten mellom kjønnene også hadde gitt seg utslag i en statistisk registerstrerbar endring i forskjellen i staveferdighet mellom kjønnene. Når så ikke er tilfelle, gir det grunn til å stille spørsmål ved fritidslesing som kritisk faktor. I samme lei peker forskning på området, som viser at korrelasjonen mellom lesing og staving avtar utover i skoletiden, og at en god leser godt kan være en dårlig staver.

På grunnlag av resultatene i eldre og nyere undersøkelser har jeg foran konkludert med at særskrivning av sammensatte ord for alvor har slått igjennom som feiltype i årene etter krigen. Det innebærer at vi kan vente å finne et kvalitativt forfall i skolens undervisning i skriftforming i etterkrigsåra dersom skriftforming er en kritisk faktor for feiltypen. Mye tyder på at et slikt forfall har skjedd. Beskrivelsen under gjelder norske forhold, men den kan også sies å være gyldig for de andre nordiske landene siden utviklingen har vært noenlunde parallell.

Fra å være et eget fag med tre uke-timer har *skriftforming* i læreplaner etter 1974 ikke lenger status som undervisningsfag. Emnet ble en del av norskfaget uten at dette er fulgt opp av en tilsvarende utviding av timetallet i norsk. Forut for innføringen av *Mønsterplan 1974* foregikk det en omfattende for-

søksvirksomhet med og omlegging til niårig grunnskole på 1960-tallet. Det innebar at *norsk med skriftforming* i praksis var en realitet før 1970. I sammenheng med disse endringene skjedde det også vesentlige endringer i undervisningens mål og innhold. Tidligere lærte elevene en sammenbundet skrifttype (løkkeskrift) fra første klasse og fortsatte med denne skriften alle skoleårene. Så gjorde formskriften (trykkskrift og staveskrift) sitt inntog i norsk skole utover i 1950-årene. Løkkeskriftens posisjon som mål for opplæringen ble svekket, og elevene fikk ikke i samme grad som tidligere øving i å automatisere skriften etter at de hadde lært å binde den sammen.

Innflytelsen fra engelsk

Både min egen og andres studier sannsynliggjør at innslaget av engelsk i elevenes språklige omgivelser har økt betydelig i de seinere årene, og at de leser engelskspråklige tekster relativt sett mer enn før. Derfor kan det ikke utelukkes at engelske skrevenormer er med som særskrivingsutløsende faktor. Som nevnt kan en ikke på et empirisk grunnlag hevde at forekomsten av særskrivning av sammensatte ord i elevtekster har økt tilsvarende i løpet av de siste to–tre tiårene. Det svekker troen på engelskens betydning som særskrivingsutløsende faktor, men en økning i særskrivingsfrekvensen kan godt ha funnet sted uten at forskning på området har greid å fange den inn.

Studier viser at særskrivingsfeil dukker opp i elevtekster *før* elevene har lært å skrive engelsk. Det indikerer etter mitt skjønn at påvirkningen fra engelsk ikke spiller en avgjørende

rolle på begynnerstadiet. Elevene det her er tale om, har neppe kommet så langt i sin kognitive utvikling at konkrete erfaringer med det engelske skriftspråket har overføringsverdi til for eksempel morsmålsopplæringen.

Det virker ikke urimelig å anta at innflytelsen fra engelsk henger sammen med hvor mye beskyttende ballast elevene har fått med seg av gode kunnskaper og ferdigheter i morsmålet. Undersøkelsene som viser at ungdom generelt leser mindre enn før, gir grunn til å stille spørsmålet om ballasten er blitt svekket med årene. Kanskje har også endringene i opplæringen i skriftforming virket i samme lei, hvis da skriftformingen har betydning for utviklingen av skriftspråklige ferdigheter generelt. Dersom genitivs-s skrevet med apostrof foran har slått igjen som følge av at ballasten er blitt svekket, er det ikke urimelig å anta at også særskrivning av sammensatte ord kan være uttrykk for det samme.

Begrensninger ved undersøkelsen

Skriftspråklige ferdigheter forutsetter mestring av flere delferdigheter enn dem en språkforsker har kompetanse til å analysere. Det gjelder forhold som syns- og hørselsproblemer, konsentrasjonsvansker og hukommelsvansker som problemer med korttids- og langtidsminne. Noen av prestasjonene i mitt materiale og kommentarer fra enkelte av elevene tyder på at slike forhold spiller inn som forklaringsfaktorer. Det betyr at mine resultater bare kan gjenspeile en del av en mer sammensatt virkelighet, og at det er nødvendig med et tverrfaglig perspektiv i forskningen på skriftspråklig utvikling.

Granskingar av valfridomen i nynorsk

ULIKE SKRIFTSPRÅK ER meir eller mindre ortofone. I somme språk, t.d. finsk og italiensk, er samhovet mellom språklyd og skrifteikn relativt tett, slik at dei som lærer å skriva språket, berre treng læra seg prinsippa for dette samhovet, og dessutan sjølvstilt tilhovet mellom sin eigen dialekt og standardspråket som ligg til grunn for skriftspråket. På den motsette ytterkanten finn vi språk som engelsk og irsk, der språkbrukarane lyt læra skrivemåten av så å seia kvart ord for seg. Di nærare denne ytterkanten eit skriftspråk ligg, di viktigare blir det med ei fast norm som mønster. Norsk ligg ein stad mellom desse to ytterpunkt, kanskje nærare eit ortofont system enn det idiosynkratiske engelske systemet. Når ein ser eit norsk ord skrive, kan ein nesten alltid utleia korleis det blir uttala. Men det motsette er ikkje alltid tilfellet. Ut frå uttalen i ein eller annan dialekt er det ikkje gjeve korleis ordet skal skrivast.

Nynorsk skriftspråk er ikkje basert på ei fast talemålsnorm, men talemålet har vist att i stadig større valfridom innanfor dei offisielle skriftnormalane på 1900-talet. Norma har heile tida balansert mellom to prinsipp: folkemåls- og einskapsprinsippet. *Folkemålsprinsippet* har språkleg fridom eller valfridom som sentralt omgrep. Dialektmangfaldet skal få koma til orde, bokstaveleg tala, for med stor valfridom i skriftnormalen kan ein skriva

nær opp til talemålet sitt, og dermed meistra skriftspråket lettare. Dette pedagogiske momentet har alltid vorte understreka i normeringsdebatten. Nynorskbrukaren skal få overføra «hjartespåket» til skrift. Valfridomen gjev høve til nyansering og til å variera skriftformene etter stilkjensla til den einskilde. Det inneber identifikasjon,

Revisjon av nynorsknorma

Norsk språkråd arbeider for tida med ein større revisjon av nynorskrettskrivinga. Bakgrunnen er ei oppmoding frå Kulturdepartementet i 2000 om å laga ei utgreiing som drøftar om og eventuelt korleis skiljet mellom hovud- og sideformer kan takast bort i nynorsk. (Bokmålsseksjonen har tidlegare gjort framlegg om å oppheva dette skiljet i bokmål.)

Utgreiinga frå Språkrådet legg såleis fram og grunnleggjor forslag til ei revidert norm for nynorsk skriftmål. Utgreiinga er no send på høyring med frist 15. desember 2002, og saka skal opp på rådsmøtet i februar 2003.

Målet er å koma fram til ei norm for nynorsk som kan bli ståande i lang tid. Ei viktig side utgreiinga tek opp, er spørsmålet om kor vid valfridom ein nynorskbrukar skal ha.

Vi presenterer her eit utdrag frå det punktet i utgreiinga. Heile utgreiinga finn ein her:

www.sprakrad.no/nyno02.htm

sjølvkjensla blir styrkt og uttrykksbehovet stimulert. Dette har vore sett på som noko særskilt og verdfullt ved nynorsken. For skuleborn som får så mykje bokmål inn frå alle medium, kan det letta skrivninga å «skriva som dei snakkar». Forsøk med lese- og skriveopplæring knytt til elevtalemålet har ført til at borna sjølve analyserer sitt eige talemål meir presist, og i den samanhengen er talemålsnære skriftspråksformer ein føremon. Forfattarar og til dels journalistar utnyttar den faktiske variasjonen for å gje språket sitt ein regional og til dels personleg farge, det same har folk som ikkje må følgja læreboknormalen, høve til.

Arbeidet for valfrie former har likevel ikkje berre hatt som mål å koma dialektområde og dialektformer i møte. Under reformstrevet på 1900-talet var det også klår politikk å samordna bokmål og nynorsk innanfor ei tilnæringslinje. Det førte til at dobbel-/tilnæringsformene auka (i begge målformer). I læreboknormalen frå 1959 er samnorsktanken sterkt framme. Men i realiteten var denne ideologien forlaten lenge før 2000-talet.

Også bak *einskapsprinsippet* står eit pedagogisk omsyn, ynsket om ei ein-skapleg norm, dvs. ei norm som bør vera enkel, klår og helst ha unntakslause rettskrivingsreglar, vera lett å læra og bli brukt på same måten av flest mogleg brukarar. Her er altså prinsippet at ved å redusera valfridomen gjer ein nynorsken enklare å bruka: «ein fast og fylgjestreng skrive-maate, ein som kann spara skulen, so mykje som råd er, for det skjeple og hefte det er, i vissa for nynæmingen, aa sjaa eitt og det same skrive snart

paa ein maate og snart paa ein annan» (*Framlegg til skrivereglar for landsmaale i skularne*, tillegg til Universitets- og skuleannalar 1899). Det er dei visuelle førebileta som fremjar skriveopplæringa, og når ein les, blir skriftbileta prenta inn. Sidan nynorsk viser att i skrift så mykje sjeldnare enn bokmål, er det då avgjerande at nynorskbrukaren ikkje møter mange ulike normvarietetar. Det krevst stor innsikt i eige språk å vita kva ein skal velja blant. Systemet med stor valfridom kan verke komplisert og vanskeleg, ein kan bli usikker, må stadig slå opp i ordlista og får ikkje utvikla eit snøgt, automatisert skriftspråk. Elevar hevdar at ordlister og ordbøker er innvikla å bruka på grunn av forkortingar, teikn og kodar, og for mange innfløkte allmenne reglar som står i føreordet i ordlistene, og ikkje i sjølve den alfabetiske lista. I slike tilfelle kan mangfaldet hemma i staden for å frigjera. – For dei som har nynorsk som sidemål, kan valfridomen verka overveldande. Med lite av både skriftleg og munnleg nynorsk i oppvekstmiljøet har dei ikkje stort grunnlag for å velja.

Ulike brukargrupper og brukarynske

I 2001 gjorde Åse Wetås ein del punktgranskingar på oppdrag frå Språkrådet. Målet var å finna ut kor utbreidd valfridomen er i ymse publisert og upublisert nynorskmateriale, korleis rettepraksisen er i m.a. skule, forlag og avisredaksjon, og korleis brukarane stiller seg til nynorsknorma. Wetås bygger òg på tidlegare undersøkingar.

For elevar i ein læringssituasjon er den typen valfridom som aukar lyd-

skrift-korrespondansen, eit gode (Hoel 1995). Berg (1999) peiker på at nynorskelevar meir enn bokmåselevar gjev uttrykk for at skriftspråket deira skal vera individuelt prega. Same undersøkinga ser ut til å slå fast at elevane ikkje får brukt valfridomen, fordi dei ikkje får undervisning i han, eller dei får ei lærarstyrt «norm». I ei anna undersøking frå 1999 (Holm) kjem det fram at lærarane uttrykkjer motvilje mot den vide rettskrivinga i nynorsk, samstundes som dei vedgår at dei manglar kunnskap om innhaldet i norma. Selback (2001) konkluderer med at over halvparten av respondentane i hennar undersøking (om lag 160 «vanlege språkbrukarar») er negative til valfridomen. Motsett er eit fleirtal av ei lærargruppe (Kulbrandstad 1996) positivt til den vide rettskrivinga. Ei undersøking frå 1997 (Vollan) trekkjer fram at lærarane ikkje får den jamlege og grundige informasjonen om rettskrivingsendringar som dei ynskjer, fordi skulane ikkje har råd til nye ordbøker så ofte som det trengst. Når det gjeld variantvalet, var ei gruppe informantar (16–89 år) mest avvisande til dei *konservative* nynorskformene. Andre undersøkingar viser at mange språkbrukarar ynskjer å skriva «nøytralt».

Ei felles standardspråksnorm er viktigare for journalistar enn andre brukargrupper, viser undersøkinga av Roksvold i 1999, men tv- og radiojournalistar ynskjer i sterkare grad valfridom enn andre journalistgrupper. Eit fleirtal av lærebokforfattarar og forlagsredaktørar ynskjer å velja former som ligg «midt på» (Mosling 1998). I ei anna gransking går det derimot fram at informantar som er positive til ny-

norsk, set pris på mangfaldet (Selback 2001). Dei er òg opptekne av at språket har ein identitetsfunksjon, og det er truleg med og forklarar aksepten av variasjon innanfor nynorsknorma. Rødningen (1999) er derimot inne på at stor normvariasjon gjer brukarane usikre, og talmaterialet hans (2000) viser at ein av fire som byter til bokmål hovudmål, gjer det fordi dei har problem med rettskrivinga i nynorsk. Den same grunngevinga for å skifta frå nynorsk til bokmål gjeld 60 % av elevane i Årtuns undersøking i 1984.

Korleis er den faktiske variasjonen?

I *Rettskriving hos nynorskforfattarar* (1995) undersøkte Lars S. Vikør i kor stor grad valfridomen i rettskrivinga hadde vorte utnytta hjå ti nynorskforfattarar frå 1930-, 1950- og 1970-talet. Han peikte m.a. på at i-målet vart borte frå hans tekstkorpus frå og med 1950-åra. Pronomenformene som hadde vist stor variasjon hjå trettittalsforfattarane, var meir einsarta blant dei seinare generasjonane. Variasjonen i infinitivendingane heldt seg. Vikør registrerte ein tendens til konsolidering av formbruken innanfor bøyings- og lydverket. Han omtala særskilt substantiv og verb med sideform utan *j* (bygge, sette, tenke osv.): Om lag halvparten av forfattarane i den siste generasjonen (frå syttiåra) brukte hovudsakleg *j*-lause former, og dei stod også tidlegare sterkare enn mange andre sideformer.

Åse Wetås (2001) undersøkte dei same einskildorda og bøyingskategoriane som Vikør la til grunn, og funna hennar stemmer for det meste godt overeins med hans. Formbruken i *publiserte tekstar* på nynorsk viste samla

sett meir einsretting enn mangfald. Heller ikkje avismaterialet baud på større variasjon, for det viste seg å ikkje vera så vanleg at lokalavisene vel former som ligg nær den lokale dialekten. Medvite formval såg ut til å gjelda infinitivane og valet mellom *me* eller *vi*. Både i substantiv og verb var det ein heilt eintydig tendens til bruk av hovudformer. For verbformer utan *j*, [*ringe*], [*bygge*], var det noko større variasjon, jf. Vikør ovanfor, men hovudformene var også her i fleirtal. Når det galdt inkjekjønnsformene *auge*, *hjar-te*, *øyre*, var det elles ein tendens til å blanda saman dei to bøyingsparadigma. Formbruken i *upubliserte tekstar* var jamt over mykje meir ueinsarta enn i det publiserte tekstmaterialet. Wetås fann ein god del fleire talemålsinnslag, arkaiske nynorskformer (i materiale frå eldre) og ulike andre former som ligg utanfor rettskrivinga. I tekstane skrivne av eldre menneske var sideforma på *-i*, [*kui*], av sterke hokjønnsord brukt, likeins langformer av verb (*late*) og kløyvd infinitiv. Desse formene var meir eller mindre fråverande i tekstane skrivne av barn og unge, som viste ein mest heilt eintydig bruk av hovudformer i bøyinga av hokjønns-substantiva, og ein sterk tendens til bruk av *e*-infinitivar (sjølv om *a*-infinitiv òg fanst). Bokmålsinterferens fanst i begge teksttypane, særleg i det upubliserte stoffet. Undersøkingane viste større variasjon i lydverkdelen enn i formverkdelen, men tendensen til einsretting i formvalet galdt òg lydverket.

Korleis blir valfridomen formidla?

Mange undersøkingar viser at korkje elevar, lærarar eller andre har oversyn

over den valfridomen som faktisk finst innanfor norma. Det viktigaste er her sjølvstg den manglande kunnskapen hos lærarar. Elevar får ikkje den nødvendige rettleiinga om breidda som norma tilbyd. Andre undersøkingar viser òg til tilfelle der elevar som faktisk har lært seg kva dialektformer dei kan bruka, risikerer å få feil til eksamen fordi sensorer ikkje kjenner alle sideformene. Dermed kan den mangelen på bruk av valfridomen som granskingsviser, rett og slett koma av at elevar ikkje «tør» nytta valfridomen av omsyn til konsekvensane.

Fleire av undersøkingane som Wetås refererer, viser at kjenskap til valfridomen i mange høve heller blir underkjend enn formidla vidare. Haldningane blant lærarar er svært varierende i dei ulike undersøkingane, og i fråsegner frå norsklærarar i det heile. Mange lærarar er positive til valfridomen, men dei opplyser likevel at elevane har problem med han. Andre er negative og ser på valfridomen som ei ekstra bær i undervisninga. Lærarar som sjølve er usikre på korleis det totale rettskrivingsbiletet ser ut, vel å formidla ei trong norm til elevane sine (Berg 1999, Holm 1999). Nokre lærarar etablerer private normer ut frå sitt eige språksyn, og desse normene vidareformidlar dei både gjennom klasseromspraksisen sin og når dei rettar elevtekstar. Somme av undersøkingane som er refererte i våre punktgranskingsviser, konkluderer med at både elevar og lærarar *ynskjer* ei homogen norm, og at dei fleste vel å halda seg innanfor dei trygge grensene i læreboknormalen.

Når det gjeld avisene, viser mange

av redaktørane til at dei opnar for former som speglar den lokale dialekten. Samstundes insisterer dei fleste av dei på å halda på læreboknormalen som hovudmal for tekstproduksjonen. Wetås peiker på at dette kan verka som ein litt underleg strategi. Systemet med sideformer er nettopp med på å gje språkbrukargruppene høve til å velja dei formene som ligg nærast talemålet, men dei aller fleste avisene vel altså å ikkje nytta dette.

Ulike perspektiv på valfridomen

Når endringar i skriftnormalane anten har ført til større valfridom eller redusert han, har den viktigaste grunngevinga oftast vore omsynet til norskopplæringa i skulen. Den særnorske ordninga med hovud- og klammeformer har vore eit kompromiss mellom dei ulike vurderingane av valfridom. Elevane har vorte skjerma mot å møte altfor mange skriftbilete i lærebøkene. Ei form ein har sett mange gonger før, lettast lesinga. Mange vil påstå at dette er ei idell ordning for eit ungt menneske i den første lese- og skrivefasen. Samstundes har den vide rettskrivinga i årevis vore tilgjengeleg for elevane når dei sjølve skriv, og for vanlege språkbrukarar elles. Men materialet Wetås (2001) har gått igjennom, syner at somme tykkjer formmangfaldet er for stort. I staden for at det opnar for bruk av individuelle og talemålsprega former, kjem det fram to tydelege tendensar for korleis folk opplever normer: Den eine er at valfridomen i den nynorske rettskrivinga ikkje blir utnytta, ikkje ein gong der slike former ville spegla dialekten betre enn hovudformene. Grunnen er såleis ikkje at ny-

norsken ikkje er dialekt nær nok. Og det vanlegaste argumentet for nynorsk ved skulemålsrøystingar i utsette nynorskkrrinsar, nemleg at nynorsken er det skriftmålet som passar best til talemålet på staden, får lite å seia i praksis, kanskje fordi lærarane ikkje formidlar innsikt i denne fridomen. Den andre tendensen er at brukarane er usikre på kva som er «tillate», og kva som er «forbode» i nynorsk. Uvissa om rett og gale blir vidare ein grunn som folk gjev opp for å skifta til bokmål som hovudmål. Mange ser det som ein mangel ved nynorsk at han ikkje er etablert som eit fasttømra skriftspråk. Jamvel om den offisielle valfridomen er like stor i bokmål, blir han ofte ikkje opplevd slik.

På den andre sida kan det vera ynskjeleg som skribent å få utnytta valfridomen i bøyingsformer og alternative skrivemåtar, der ein kan få fram ulike stillag, eventuelt signalisera språkpolitisk ståstad. Undersøkingar viser at dei som er mest positive til valfridomen, er profesjonelle språkbrukarar. Forfattarar ser det som eit høve til å utvikla ein personleg og særprega stil utan å gå ut over norma. Også andre språkmedvitne folk kan ynskja å utvikla sin personlege stil, eller å dyrka dialekten gjennom skriftspråket. For mange er valet av språkformer eit ynske om å visa regional tilknytning, ei markering av tilhøyrse til staden der ein voks opp, eller eit ynske om å markera opposisjon til «det etablerte». Studiar med sosiologisk innfallsvinkel viser at nynorskbrukarar jamt over har andre kulturelle haldningar og verdiar enn bokmålsfolk. Mellom anna er dei meir opptekne av personleg

prega språkbruk og mindre av at språk-
et skal vere fullt standardisert og homo-
gent. Valfridomen i rettskrivinga er
såleis i samsvar med ein slik nynorsk-
ideologi; valfridomen er viktig ideolo-
gisk og symbolsk – sjølv om han ikkje
blir utnytta så mykje som den vide
rettskrivinga gjev høve til.

Litteraturliste

Berg, Celia M. 1999:

«La oss skrive slik det er naturlig og behagelig.»
*Om kjennskap og haldningar til den heterogene
skriftnorma hos nokre avgangselevlar i vidare-
gåande skule.* Upublisert hovudoppgåve,
Universitetet i Bergen.

*Framlegg til skrivereglar for landsmaale
i skularne, tillegg til Universitets- og skule-
annalar 1899.*

Hoel, Trude 1995:

*Rettskrivingsnormaler – til hjelp eller til besvær?
En vurdering av «vide» og «snevre» rettskri-
vingssystem i skandinaviske språk.*
Upublisert hovudoppgåve, Universitetet i
Oslo/Høgskolen i Agder.

Holm, Anne Brit 1999:

*Stebarnet nynorsk. Om holdningar til nynorsk i
Larviksskolen.*
Upublisert hovudoppgåve, Universitetet i
Oslo.

Kulbrandstad, Lars Anders 1996:

*Språknormering og pedagogikk. Valgfrihet i
rettskrivinga – til hjelp eller forvirring.*
I *Språknormering og språkbrukar. Artiklar frå
seminar ved universitetet i Bergen*, red. Helge
Omdal, 101–116. Kristiansand: Avdeling for
humanistiske fag, Høgskolen i Agder.

Mosling, Atle 1998:

Språknormering i sakprosaen.
Upublisert hovudoppgåve, Universitetet i
Oslo.

Roksvold, Thore 1999:

*Fast språknorm eller valgfrihet i
redaksjonen?*
I Helge Omdal (red.), 197–208.

Rødningen, Dagfinn 1999:

Ottadalen – ein utforbakke til bokmålet.
*Språkproblem og språkskifte blant ungdom i
Lom, Skjåk og Vågå.*
I *Austlandsmål i endring*, red. T. Kleiva et al.,
246–258.

Rødningen, Dagfinn 2000:

Nærskylde skriftspråk i kontakt.
*Interferensproblem og normering i norsk, sett
i lys av ei undersøking om språkskifte i
Ottadalen.*
I *Maal og Minne*, hefte 1, 2000: 65–84.

Selback, Bente 2001:

«Det er heilt naturleg».
Ei gransking av skriftspråkskiftet.
Upublisert hovudoppgåve, Universitetet i
Bergen.

Vikør, Lars S. 1995:

Rettskriving hos nynorskforfattarar. Norsk
språkråds skrifter nr. 3.
Oslo: Norsk språkråd.

Vollan, Magnhild 1997:

Norsk språkråd og skoleverket.
Norsk læraren 2/1997: 31–33.

Wetås, Åse 2001a:

*Undersøking av formbruken i ulike typar
publisert materiale på nynorsk (upublisert).*

Wetås, Åse 2001b:

*Undersøking av formbruken i ulike typar
upublisert materiale på nynorsk (upublisert).*

Wetås, Åse 2001c:

*Undersøking av rettepraksisen i skolen,
i avisene og i forlaga (upublisert).*

Wetås, Åse 2001d:
Korleis opplever brukarane normsituasjonen i nynorsk? (upublisert).

Årtun, Tone Alise 1984:
Skriftmålet i Sauda:
med størst vekt på skulemålet.
Hovudoppgåve, Universitetet i Bergen.

På godt norsk

@ **at** (uttalt «ætt» etter engelsk)– hos, krøll-
alfa (i e-postadresser)
access – tilgang
access code – tilgangskode
account manager – kundeleiar/kunde-
leder, kundekontakt
aircondition(ing) – klimaanlegg, luft-
kondisjonering
allround- – altmogleg-/ altmulig-, allsidig
allrounder – allsidig person, altmogleg-
person/ altmuligperson
art director (AD) – kunstnarleg
leiar/kunstnerisk leder (teater m.m.);
grafisk formgjevar/formgiver (reklame);
reklamesjef
att: (av eng. «attention») – ved, v/
(ev. skriv ein berre namnet på ny linje)
attache – leggje/legge ved, sende med
attachment – vedlegg
audition – prøvespel/prøvespill, rolle-
prøve, opptaksprøve
babyboom – babybølge/babybølge,
fødselsbølge/fødselsbølge
backing – støtte, hjelp, oppfølging
(allment); komp, akkompagnement,
støtte (musikk); jf. oppbacking, backup
backlash – tilbakeslag, motreaksjon
backpacker – ryggsekkтурист
backslash (\) – omvendt skråstrek,
bakoverskråstrek, baklut, jf. slash
backstage – bak scenen, bak senen, bak-
scenes, baksenes
backup – tryggingsskopi / reservekopi,
sikkerhetskopi (IKT); støtte, oppfølging
(allment); jf. backing
booke (inn) – bestille, tinge; reservere;
skrive seg inn
booking – bestilling, tinging; reservasjon
boom – høgkonjunktur/høykonjunktur
(økonomisk); oppgang, oppsving
(allment); i sms. gjerne -bølge/-bølge,
jf. babyboom

brainstorming – idédugnad, idémyldring
branding – merkevarerbygging
button – (jakke)merke (allment); knapp
(IKT)
calling – dørttelefon
call center (call centre) – kundesenter,
kundetelefon, ringesenter/ringesenter
carport – open garasje / åpen garasje, bilbås
catering – matlevering; selskapsmat
chip – (data)brikke, integrert krins / integ-
rert krets
coach – trenar/trener, leiar/leder, råd-
gjevar/rådgiver, kusk
coache – trene, rettleie/veilede
common sense – sunn fornuft, vanleg
folkevett / vanlig folkevett
competitive edge – konkurransefordel,
konkurranseforsprang
compliance – medvilje,
medvillighet/medvillighet, etter-
leving/etterlevelse (medisinsk, psyko-
logisk)
content management – innhaldsstyring/
innholdsstyring
controller – rekneskapsleiar/regnskaps-
leder, økonomioppføljar/økonomi-
oppfølger
copyright – opphavsrett
cover charge – inngangspengar/inngangs-
penger, kuvertavgift, entré
cross media publishing – tverrpublisering
cyber- – kyber- (brukt om datamaskiner og
Internett-universet)
oppbacking – oppbaking, jf. backing
(allment, musikk)
slash (/) – skråstrek, framlut

Du finn fleire ord på nettsidene våre:
<http://www.sprakrad.no/paanorsk.htm>
Sjå også adressa
<http://www.sprakrad.no/ordsmia.htm>

Kjelda som aldri tryt – tankar om betre bibelspråk

JOSTEIN STOKKELAND

FRÅ RUNDT ÅR 2000 har Det Norske Bibelselskap eit arbeid i gang med å revidera 1978-omsetjingane av Bibelen på bokmål og nynorsk med utgangspunkt i grunnteksten. Føremålet med revisjonen er mellom anna å sjå på kva former, ord og ordlag som i dag er mindre kjende og mindre brukte enn dei var for ein generasjon sidan, og justera språket etter det. Eg er konsulent for nynorsk i omsetjingsutvalet til Bibelselskapet, som er fagleg ansvarleg for revisjonsarbeidet.

1978 – ei stor omlegging

Dei nyaste omsetjingane av Bibelen frå Det Norske Bibelselskap (den tradisjonelle norske kyrkjebibelen) kom altså i 1978. Sidan er det kome to andre omsetjingar: *Bibelen. Den Hellige Skrift* (bokmål 1988 og nynorsk 1994) frå Norsk Bibel A/S og *Bibelen Guds Ord* (bokmål 1997) frå Bibelforlaget.

1978-omsetjingane frå Bibelselskapet var Guds ord på moderat bokmål og på nynorsk stort sett innanfor læreboknormalen, dvs. hovudformene i rettskrivinga. Ikkje alle var viljuge til å godta Guds ord på slikt moderne språk då omsetjingane kom. Dei kjende på at det høgtidsame og fine vart borte. Naboen min er eit døme på det. Ho vil helst ha Fadervår og andre kjende tekstar slik som dei var før,

ikkje minst «helliget vorde ditt navn». Eg veit ikkje om ho også ynskjer seg *fårene* tilbake frå den bibelomsetjinga ho voks opp med i 1950-åra, men mange opplevde det som eit stilbrot då *sauene* kom i staden for *fårene* på bokmål i 1978. Nynorskfolket miste samstundes i-målet i bibelteksten. Somme sukka letta, andre gret sine tårer over det. Eg har valt ut ein tekst som syner nokre av endringane.

Samanlikningar

1904 bokmål:

«Sandelig, sandelig siger jeg eder: Den som ikke gaar ind i Faarestien gennem Døren, men stiger over andensteds, han er en Tyv og en Røver; men den som gaar ind gennem Døren, han er Faarenes Hyrde.»

1930 bokmål:

«Sannelig, sannelig sier jeg eder: Den som ikke går inn i fårestien gjennom døren, men stiger over annensteds, han er en tyv og en røver; men den som går inn gjennom døren, han er fårenes hyrde.»

1978 bokmål:

«Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Den som ikke går inn til sauene gjennom døren, men klyver over et

annet sted, han er en tyv og en røver. Men den som kommer inn gjennom døren, er hyrde for sauene.»

1921 nynorsk:

«Det segjer eg dykk for visst og sant: Den som ikkje gjeng inn i sauekvii gjennom døri, men stig yver ein annan stad, han er ein tjuv og ein røvar; men den som gjeng inn gjennom døri, er hyrding aat sauerne.»

1938 nynorsk:

«Det segjer eg dykk for visst og sant: Den som ikkje gjeng inn i sauekvii gjennom døri, men stig yver ein annan stad, han er ein tjuv og ein røvar; men den som gjeng inn gjennom døri, er hyrding åt sauene.»

1978 nynorsk:

«Sanneleg, sanneleg, det seier eg dykk: Den som ikkje går inn til sauene gjennom døra, men kliv over ein annan stad, han er ein tjuv og ein røvar. Men den som går inn gjennom døra, er hyrding for sauene.»

Johannesevangeliet kapittel 10, vers 1–2

Alltid betre før?

Frå reformasjonen på 1500-talet til 1814 hadde me dansk bibel. Den fyrste sjølvstendige bibelomsetjinga her i landet (dansk-norsk) var ikkje ferdig før i 1904. Nynorskbibelen fekk me så seint som i 1921. Bokmålsbibelen kom så i revidert utgåve i 1930 og nynorskbibelen i 1938. Desse to, 1930 og 1938, reknar mange for å vera dei beste omsetjingane. Der er bokmålet høgtidssamt og fint slik bibelspråket helst skal

vera, meiner dei, og nynorsken har funne ei avklåra klassisk form («Indrebø-bibelen», etter biskop Ragnvald Indrebø).

Men var bibelspråket alltid betre før, og talar Gud gammaldags? Eg og andre er stundom freista til å meina det; me likar ikkje å sjå noko anna enn det me er vane med. Då treng me å samanlikna litt:

«Dette sier jeg da og vidner i Herren at I ikke lenger skal vandre som hedningene vandrer i sitt sinns tomhet, formørket i sin tanke, fremmedgjort for Guds liv ved den vankundighet som er i dem på grunn av deres hjertes forherdelse, de som følelsesløse har overgitt sig til skamløshet, så de driver all urenhet tillikemed havepsyke.» (1930 bokmål)

«Dette segjer eg då og vitnar i Herren at de ikkje lenger må ferdast som heidningane ferdast i sin hugs fåfengd, formyrkte i sin tanke, framande vortne for Guds liv ved den vankunna som er i dei for deira forherde hjarta skuld, med di dei hev vorte tykkjelause og hev gjeve seg i ulivnad, so dei driv med all urein-skap saman med havepsykja.» (1938 nynorsk)

Efesarbrevet 4,17–19

Slik tekst er vanskeleg for dei fleste i dag. 1978-teksten frå Bibelselskapet er meir lesarvenleg:

«Så ber jeg dere inntrengende i Herrens navn: Lev ikke lenger slik som

hedningene. Deres tanker er tomhet, deres forstand formørket, og de er fremmede for livet i Gud. For deres hjerter er blitt forherdet, så de ikke kjenner ham. Avstumpet er de blitt, de har kastet seg ut i utsvevelser, gir seg hen til all slags umoral og jager etter penger.» (1978 bokmål)

«Så bed eg dykk inntrengjande i Herrens namn: Lev ikkje lenger som heidningane! Tankane deira er tome, vitet deira formørkt, og dei er framande for livet i Gud. For hjarto deira har vorte forherda, så dei ikkje kjenner han. Dei er utan skamkjensle og har kasta seg ut i sedløyse, dei lever i allslags umoral og jager etter pengar.» (1978 nynorsk)

Denne nyaste omsetjinga er mindre ordrett enn dei tidlegare. Ho byggjer på eit anna prinsipp: at det er avgjerande viktig at meininga kjem godt fram. Difor er teksten broten meir opp enn tidlegare, og setningane forma slik som det er i vanleg norsk i dag. Då risikerer ein til dømes å leggja for stor vekt på noko og for lite på noko anna, å tolka meir enn godt er. Det er ein fare som ligg i all omsetjing.

Talar Gud høgtidsmål?

Det ligg visst djupt i oss at det som har med Gud å gjera, skal vera høgtideleg og annleis enn det nære og kvardagslege. Bibelen har alvorlege tekstar om dei store samanhengane i livet og vedunderlege poetiske innslag som avgjort høyrer til det me kallar høgprosa. Men store delar, ikkje minst i Nytestamentet, er enkel kvardagspro-

sa utan nokon særskild høgtidsdåm. Både det høgtidelege og det kvardagslege må koma fram i den norske omsetjinga – slik det skal vera i all god omsetjing.

Bibelen er endefram i sin omtale av det kroppslege hjå mennesket. Det tykkjer eg særleg kjem fram i hebraisk, og eg er glad for at Bibelselskapet i revisjonsarbeidet har sett seg som mål å spegla meir av den semittiske biletb Bruken. Kanskje skulle ein vera endå djervare og til dømes skriva *kropp* i staden for *lekam*. I ei svensk bibelomsetjing eg nyttar (Hedegård), står det *kropp*, og då kjem innhaldet i teksten meg meir inn på livet.

Korleis arbeidet er lagt opp

Det Norske Bibelselskap har lang tradisjon for samvitsfullt og godt organisert arbeid med bibelomsetjing. Dei har omsetjarar for bokmål og nynorsk som arbeider i samråd med språkkonsulentar og teologiske konsulentar. Når ein bolk er omsett, vert tekstutkastet sendt til ei kyrkjeleg referansegruppe, dvs. framståande målmenn for Den norske kyrkja og andre norske kyrkjesamfunn. Desse gruppemedlemene sender inn merknader og framlegg, og så har Bibelselskapet eit omsetjingsutval med teologar, pedagogar og språkfolk som tek avgjerd i tvilsspørsmål og korrigerer teksten noko. Frå omsetjingsutvalet går ein førebels tekst til styret i Bibelselskapet. Når styret har sagt sitt, kan det sendast ut ein prøvetekst så fleire får seia si meining. Etter at kommentarar frå mange kantar er komne inn, vert omsetjinga gjort ferdig og endeleg godkjend.

Nynorsken best og verst?

1978-omsetjinga var noko ordrik og omskrivande. I revisjonsutkasta for nynorsk ser eg no at stilen er knappa-re, og det fell godt saman med den folkelege greske teksten. Eg kan ikkje koma med døme, for teksten er ikkje ferdig enno. Men eg nikkar nøgd somme stader og tenkjer at dette er hoggande godt. Då er Bibelselskapet kanskje ved målet for revisjonen: ein brukande bibel for dei som veks opp i det nye tusenåret. Og eg vonar sjølv sagt at nynorsken kjem best frå det.

Men me nynorskingane har eit problem som bokmålingane slepp. Bokmålet har ein sterk tradisjon, og det er særst tydeleg i bibelspråkssamanheng. Nynorsken har ein veikare tradisjon, og når eg som kjenner nynorsktradisjonen godt, vil halda på det innarbeidde, kjem eg til ein motstandsmur som eg ikkje kan gjera så mykje med. Eg leikar

innpå dette problemet i overskrifta til denne artikkelen med ordet *tryta*.

Nynorsklesarane er jamt over delte i to flokkar: Det er ein liten flokk som ynskjer å ta vare på den norske ordarven, og som difor tykkjer verbet *tryta* er fint og godt og rette ordet på sin plass. Og så er det den store flokken som ikkje ynskjer og ikkje toler eitt einaste slikt «vanskeleg» ord. Då spør eg meg om nynorsken skal vera ord- og uttrykksfattig og leggja av seg sin glitrande ordskatt.

I dette spenningsfeltet er det ikkje heilt godt å vera. Så får me sjå, då, korleis Jesaja 24,19 ser ut i den nye nynorskbibelen i 2010 eller kanskje noko før det. Slik vil eg helst ha det:

*Jorda brest og knest,
jorda ragar og svagar,
jorda skjek og skjelv.*
(1978)

Foreslår norsk språkbank innan 2007

Ei arbeidsgruppe oppnemnd av Kultur- og kyrkjedepartementet gjer framlegg om at det blir skipa ein norsk språkbank innan 2007. Språkbanken skal vere ei samling med skrift- og taledata som kan nyttast i utviklinga av språkteknologi og i forskning. Språkteknologi er modular i data-program og tekniske innretningar som behandlar naturleg språk, t.d.

automatisk omsetjing, talemålestil, kunstig tale og informasjonssøking. Språkbanken er kostnadsrekna til 100 mill. kr. Norsk språkråd har administrert utgreiingsarbeidet, som har vore leidd av professorane Torbjørn Svendsen og Torbjørn Nordgård ved NTNU. Utgreiinga kan ein lese her: www.sprakrad.no/sbank2.htm

Frå *polis* til *pilis* – om namn på byar

SVEIN NESTOR

DEI GAMLE GREKARANE hadde to ord for by: *ásty* og *pólis*. Med *ásty* meinte dei ofte *Aten*, som jo var sjølvaste *byen*. Dei kunne også tala om *tò ásty tês póleos* (*póleos* er genitiv eintal av *pólis*), og det tydde 'den øvste, den opphavlege delen av ein by'. Men kvifor hadde grekarane ei nemning for den øvste delen av ein by? Jo, av di byar ofte er bygde rundt borger, og borger plar liggja høgt i terrenget, jamfør norsk *høgborg*. Vårt ord *borg* er jo skyldt med *berg*, og båe orda peikar ut noko som stig opp over terrenget. Det vanlege norrøne ordet for by var nettopp *borg*, jamfør t.d. *Sarpsborg*, *Rómborg* og *Kantaraborg* (Canterbury). Og kven bur i borger? Jo, *borgarar*. Den øvste delen av den mest kjende byen i Hellas heiter jo *Akrópolis*, og den ligg høgt. *Akrópolis* er samansett av *ákros*, som tyder 'det øvste', og *pólis*, altså til saman 'bytoppen'. Det var ikkje berre *Aten* som hadde ein slik høgtliggjande bydel, for *Akrokórinthos*, eigenleg 'Korinttoppen', tyder 'borga i Korint'. I Praha er det ein bydel som heiter *Vyšehrad*, og det namnet tyder nett det same som *akrópolis*.

Likevel enda ikkje eit einaste bynamn i Hellas på *-asty*. Men det er kan henda ikkje underlegare enn at norsk har ordet *by*, som opphavleg tydde 'gard', men ikkje eit einaste

bynamn som endar på *-by*. *Pólis* var eit mykje vanlegare ord enn *ásty*, men *ásty* finst framleis i gresk. Det finst ikkje som lærd lånord frå gammalgresk i andre mål. Motsett er det med *pólis*, for det ligg attom moderne ord som *politikk*, *politi*, *metropol*, *metropolit*, *metro*, *kosmopolitt*.

Usamansett kunne *Pólis* òg beint fram vera ei nemning på *Aten*. Stundom kunne det tyda 'den byen som ligg nærmast der ein bur'. Det er årsaka til at det i Lokris i Hellas fanst ein by som heitte berre *Pólis*. Jamfør at folk t.d. på Jæren spontant seier «Eg skal til byen», og ikkje «Eg skal til Stavanger», når det er dit dei skal.

Bynamn som enda på *-pólis*, var sjeldsynte i sjølve Hellas i gamletida. I våre dagar finst det berre nokre få av dei der, langt aust i landet: *Aleksandroupolis* (Aleksanderbyen) og *Khryso-polis* (Gullbyen). Byane er småe og har nok aldri vore store, og namna ser nye ut. Sør om *Aten* finst no berre tre småbyar med slike namn. Ein av dei er *Megalópolis* (Storbyen), og etter måten stor må han nok ha vori i si tid. Den andre heiter *Trípolis* (Tri-byen) og den tredje *Neápolis* (Nybyen). På dei greske øyane finst i dag berre *Neápolis*, som ligg mellom Heraklion og Hagios Nikolaos på Kreta, og ein liten by som heiter berre *Pólis*, på nordkysten av

Kypros. At polis-bynamna mesta ikkje fanst i det opphavlege Grekenland, er truleg eit teikn på at denne namnetypen ikkje er mellom dei eldste.

Kvar låg *Metrópolis*?

Metrópolis var – og er – namn på greske byar, men mange er dei ikkje. Éin låg i landskapet Akarnania vest i Hellas, og ein annan ligg midt på Kreta. Men det var mange greske byar som kunne kallast ein *metropolis*, for beinveges omsett tyder ordet 'morby', og dei var fastlandsgreske byar som i tida 800–500 f.Kr. sende ut kolonistar som skulle grunnleggja nye byar utanfor heimlandet. Få av dei nye byane i denne perioden fekk polis-namn, nemleg *Afrodítópolis* og *Antípolis*, i Sør-Frankrike og *Neápolis* (Nybyen) i Italia. Den første byen er borte, og namnet med, men det andre lever vidare som *Antibes*! På italiensk og gresk heiter det *Antipoli*. Det tredje namnet er *Neapel* på dansk og tysk, *Naples* på engelsk og fransk, *Napoli* på italiensk og norsk.

Ein metropolis var sjølvsagt større enn den nye byen utvandrarane grunnla, og difor kunne *metrópolis* også tyda både 'hovudstad' og 'storby'. Det tyder vårt ord *metropol* også. I ein metropol kan det bu ein *metropolitt*, ein erkebiskop i den katolske eller den ortodokse kyrkja. Ein fransk avleggjar av *metropol* er *chemin de fer métropolitain*, som tyder 'storby-sk jernbane'. Nemninga var sjølvsagt for lang og vart avstytt til berre adjektivet *métropolitain* 'storby-sk', som fungerte som eit substantiv. Men heller ikkje *det* var stutt nok, for det enda med *métro*, som norske ordbøker skriv

metro og omset med 'undergrunnsbane (særleg i Paris)'. 'Verda' heitte *kósmos*, og ein *kosmopolitt* er ein verdsborgar. Eigenleg tyder *polítes* 'ein som bur i ein by', så beinveges omsett tyder *kosmopolitt* 'verds-byborgar', ei ikkje særleg logisk nemning.

Dióspolis og *Krokodilópolis*

Etter at Aleksander den store hærtok Egypt i 332 f.Kr., fekk mange av byane der greske namn. Hovudmengda av dei er nett polis-namn, så no var slike namnelagingar komne på moten, noko dei ikkje hadde vori i Heime-Hellas. Eit anna særmerke med polis-namna i Egypt er at førstelekken så å seia utan unntak er av to typar:

Type 1 Namn på greske (altså ikkje egyptiske) a) gudar: *Dióspolis* (*Dios* er faktisk genitiv av *Zeus*), *Appolinópolis*, *Heliópolis*, *Hermópolis*, *Panópolis* b) heltar: *Antinoópolis*, *Herakleópolis* c) gudinner: *Afrodítópolis*, *Eileithyáspolis*, *Letópolis*

Type 2 Greske dyrenemningar: *Krokodilópolis*, *Kynópolis*, *Leontópolis*, *Lykópolis* (etter dei greske orda for *krokodille*, *hund*, *løve* og *ulv*). Bynamn som inneheld dyrenamn, er ugresk, så namna kjem truleg av at desse dyra var heilage hjå egyptarane. Far etter desse polis-namna finn me ikkje meir.

Konstantinopel og *Kristianopel*

Romarane tok i bruk polis-namn der namnet til keisaren var førstelekken, t.d. *Adrianópolis* (Hadrians by). Folk brukte nok ofte stuttforma *Adrianos*, for i dag heiter byen, som ligg i Tyrkia, nær grensa til Hellas, *Edirne* på tyrkisk og *Odrin* på bulgarsk. Konstantin den store gav i 330 etter Kr. den gamle

metropolen Byzantion ved Bosporos namnet *Konstantinópolis* etter seg sjølv. Seinare skulle det verta mange fleire namn av denne typen.

Da Peter den store grunnla St. Petersburg i 1703, var bynamn med *tysk* utsjånad komne på moten i Russland. Andre døme er *Jekaterinburg* (etter Katarina 1., kona hans) og *Orenburg*. Namn etter Katarina den store (1729–1796) fekk desse byane: *Jekaterinenstadt* (tysk), *Jekaterinodar* (russisk), *Jekaterinograd* (russisk) og *Jekaterinopol* (gresk). Alle forsvann etter den russiske revolusjonen i 1917. Det siste namnet syner at greske polis-namn var komne på moten i Russland på slutten 1700-talet.

På Krim hadde det vori mange byar med greske namn heilt sidan 800-tallet f.Kr., men ingen av dei hadde polis-namn. I dag er det fleire polis-ar på nordom og austom Krim. Ein av dei er *Nikopol*, som tyder 'sigerstaden'. Å kalla byar *Nikópolis* var ein tradisjon frå antikken, og det var iallfall tre av dei: *Nicópolis in Cappadocia*, *Nicópolis in Epiro* og *Nicópolis ad Istrum*. Men *Nikopol* nordom Krim heng nok saman med russisk siger over tyrkarane på 1700-talet, og polis-namna er vitnemål om den russiske framrykkinga sør-etter. *Sevastópol* på Krim er grunnlagd i 1783 og *Tiraspol* i Ukraina i 1795. *Tiras* kjem av *Tyras*, det gammalgreske namnet på elva *Dnjepr*. *Melitópol* er nok eit skrytenamn, for det tyder 'Honningbyen', medan *Sevastópol* tyder 'den ærverdige byen'. Namnet *Stávropol* (Krossbyen) ligg det religion og politikk i, og det var to av dei i det gamle Russland. Den første, som vart grunnlagd i 1738, heitte *Stávropol* til 1964, da han fekk

namnet *Togliatti* etter ein italiensk kommunistleiar. Den som vart grunnlagd som ein festningsby nordom Kaukasus i 1777, har framleis det gamle namnet. Like nordom grensa mellom Armenia, som russarane erobra i 1821, og Tyrkia grunnla russarane i 1834 byen *Aleksandrópol*, oppkalla etter den russiske tsaren Aleksander 1. Sør i Litauen, som også høyrde til det russiske riket, ligg byen *Marijampole* (Mariabyen).

Ikkje mange veit at det finst eit namn av Konstantinopolis-typen i Norden òg. Opphavsmannen er Kristian 4., som fastsette namna *Christiansand* (1641), *Christiania* (1624), *Christianshavn* (no i København, 1618), *Christianstad* i Skåne (1614) og *Christianopel* i Blekinge (1600). I si tid var *Kristianopel*, som ein skriv det nå, ein viktig grenseby, no er det berre ein liten flekk på kysten, nokre mil nordaust om Karlskrona. Desse områda høyrde på den tida framleis til Danmark.

Konstantinópolis og Istanbul

Konstantinópolis var for langt eit namn, så folk sa berre *Pólis* i staden. «Til byen», som dei må ha sagt ofte, heiter *is ten pólin* på gresk, og *polin* er akkusativ av *pólis*. Byen vart erobra av tyrkarane i 1543, og i deira øyro sa grekarane *Is tan bul*, som no er namnet på byen.

I den europeiske delen av Tyrkia ligg *Geli-bolu*, som på gresk heitte *Kallipolis* (den fagre byen), og på den italienske «hælen» ligg *Callipoli*. Leiter me langs kysten av Svartehavet og Middelhavet etter namn som endar på *-bolu* eller noko liknande, finn me *Tirebolu* vest for Trapezunt, som kjem av *Tripolis*. *Tripoli* er namn på ein by i

Libanon og ein i Libya. Dei arabiske namneformene er *Tarabulus*. Tykkjest det kjent? Jau, *-bulus* finst jo i *Nabulus*, som ein òg skriv *Nablus*, på vestbreidda av Jordanelva. Romarane grunnla byen i 72 e.Kr., og det greske namnet som ligg attom, har me nemnt fleire gonger, nemleg *Nea-polis* (Nybyen). Da arabarane hertok han i 636, vart namnet *Nabulus/Nablus*. *Nablus* og *Napoli* er altså opphavleg det same greske namnet!

Men polis-namna gjekk langt vidare enn dette. Grekarane kalla hovudstaden i persarriket *Persépolis*, og Aleksander den store kalla ein by som truleg låg i det noverande Usbekistan, *Kyrópolis* etter persarkongen Kyros, som han hadde vunni over. I nyare tid har dei komi seg over til Amerika, der det finst ein liten by som heiter *Tripoli*, og store byar som *Minneapolis* (1855), *Indianapolis* (1821) og *Annapolis*. Den

siste fekk namn etter dronning Anne av England i 1708.

Meir enn éin pils

I dei baltiske måla litauisk og latvisk finn ein etymologiske motsykke til det greske ordet *pólis*. Det ordet som kjem nærmast det greske, er litauisk *pilis*. Det tyder ikkje 'by', men 'borg'. Det litauiske ordet for 'by', *miestas*, har litauarane lånt frå polsk *miasto*. Samanhengen mellom by og borg har me tala om før. Men det finst ikkje nokon by i Litauen som endar på *-pilis*. Går me nordetter og inn i Latvia, finn me mange byar som endar – ikkje på *pilis*, men på *pils*, som er det latviske ordet for borg: *Daugavpils* (ved elva Daugava), *Ventspils* (ved elva Venta), *Valdemarpils* (Valdemarby/-borg) og *Jekabpils* (Jakobsby/-borg) og *Jaunpils* (Nyby/-borg). Det latviske ordet for by er *pilseta*, og sambandet med *pils* er lett å sjå.

Framgang for nynorsk programvare

Tidleg i november kunngjorde Microsoft at neste versjon av Office-pakken kjem på nynorsk i 2003. Omsetjinga skal gjerast i samarbeid med firmaet Nynodata. Tidlegare i år tok arbeidet til med å omsetje gratisprogramma i OpenOffice til bokmål og nynorsk. Skulelinux, som omfattar kontorstøtteprogram og pedagogiske program på bokmål og nynorsk (og etter kvart også nordsamisk), er kome langt i sitt arbeid. Med andre ord kan ein om ikkje så lenge ha tre pakkar med

nynorske kontorstøtteprogram å velje mellom.

I 2000 skreiv 110 ordførarar og over 400 rektorar under eit opprop der dei bad regjeringa syte for at nynorskbrukarar så snart som råd får tilgang på nynorskversjonar av vanleg programvare til same pris som bokmålsversjonen.

Meir om nynorsk programvare finn ein her: www.sprakrad.no/nynorskprogram.htm

Omdanning av Norsk språkråd

I St.meld. nr. 9 (2001–2002) Målbruk i offentlig teneste gjorde Kulturdepartementet kort rede for planene om omlegging av Norsk språkråd til et mer utadrettet kompetanseorgan for norsk språk. I budsjettproposisjonen for 2002–2003 varsler departementet at utrednings- og omdanningsprosessen vil ta til i 2003.

Departementet skriver blant annet:

«Den omlegging som skal skje, må ha som utgangspunkt at det er tale om å etablere en ny institusjon i stedet for Norsk språkråd. De fremste språkpolitiske utfordringene dreier seg ikke lenger om de tradisjonelle rettskrivnings- og normeringsspørsmålene, men mer om nødvendige tiltak for språkvern og språkstyrking, herunder å sikre norsk språks status og bruk på ulike samfunns-

områder, språklig rådgivning, informasjon og opplysning, utvikling av norsk fagterminologi, spørsmålet om en norsk språkbank, språk og teknologi, tilsyn med den offentlige språkbruk og analyse og evaluering som grunnlag for utvikling og løpende tilpasning av formålstjenlige tiltak.

Et rådsorgan av Norsk språkråds type er ikke nødvendigvis den mest tjenlige modell for organisering og forankring av den nye institusjonen. En hovedoppgave i den videre prosessen vil derfor være å vurdere alternative organisasjonsmodeller. Det andre hovedspørsmålet blir å gå nærmere igjennom oppgaveporteføljen for den nye institusjonen. Departementet vil komme tilbake til saken i forbindelse med budsjettforslaget for 2004.»

Rosings språkpris

Rosingakademiet, Den Norske Dataforening og Norsk språkråd har i fellesskap opprettet en språkpris som har fått navnet Rosings språkpris etter Norges første datagründer, Fredrik Rosing Bull. Prisen skal oppmuntre til og gi honnør for bruken av godt norsk språk i IKT-sammenheng. Språkrådet ser prisen som et ledd i språkstyrkingsarbeidet og i arbeidet med å demme opp for bruken

av engelske ord og uttrykk innenfor dette området. Språkprisen skal deles ut en gang i året til personer, bedrifter eller produkter som bruker norsk språk, bokmål og nynorsk, i IKT-sammenheng på en bevisst og god måte.

Mer informasjon om Rosings språkpris kan du finne på <http://www.rosing.net/spraakpris/>

nyordspalten

Når et ord er ført opp i denne spalten, betyr det bare at vi har registrert det. Det betyr ikke at Norsk språkråd går god for ordet. Dersom vi tilrår eller rår fra å bruke ordet, vil vi neone det uttrykkelig. Nyordspalten redigeres av Svein Nestor.

singling Nå har de talt enslige – singlinger – igjen, og visst er det blitt flere av dem.
Dagbladet 4.5.2002.

klorinvask Blant muslimer ender slike konflikter ofte med at du bryter med familien eller blir sendt på 'klorinvask'. Altså bli sendt hjem til Pakistan for å bli avnorsket.
Abid Q. Raja i intervju med VG 5.5.2002.

myrmelk Fyll noen flasker med melk, tilsett litt kulturmelk, la flaskene ligge nedgravd i myr fem-seks år, og du kan skåle i myrmelk.
Dagbladet 8.5.2002.

multiekstremспорт Ekte tøffinger kombinerer basehopping, terrengsykling, dykking, fallskjermhopping, klatring og fjelløping i én og samme konkurranse. Et norsk lag stilte opp i verdens første mesterskap i multiekstremспорт – og vant overlegent.
Dagbladet 14.5.2002.

Islamistan Gavene vi hadde med oss, bibler for både store og små, ble mottatt med stor glede. I Islamistan er det en ekstremt stor hunger etter Guds ord.
Åpne Dører, nr. 5 mai 2002.
– Islamistan er et dekknavn for et eller flere muslimske land som brukes for å beskytte dem som driver bibelsmugling eller misjonsarbeid der.

lobbykrati Den korporativisme som utviklet seg i etterkrigstida, der de tunge organi-

sasjonene så å si satt ved kongens rådsbord gjennom faste utvalg og råd, er blitt erstattet av et lobbykrati der prosessene er mindre synlige.

Journalist Gudleiv Forr
i Dagbladet 15.5.2002.

hønefar Han er sterkt bekymret for sine døtres ve og vel. Han ringer dem ofte – og blander seg kjærlig inn i livene deres. Svensk forskning har oppdaget et nytt fenomen: Hønefaren.

Dagsavisen 1.6.2002.

– Parallelldannelse til hønemor.

pompøseri OK, da har vi slått fast at "Ja, vi elsker" ikke er preget av pompøseri.
Dagbladet 16.5.2002.

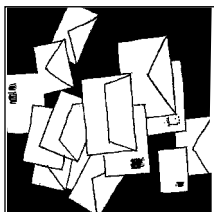
storfamiliepraktisk [...] har ulike interiør-løsninger, men begge rommer sju personer og er storfamiliepraktiske.
Dagsavisen 30.5.2002.

røkkerik Drømmebiler for røkkerike.
NAFs medlemsblad Motor nr. 5/2002.
– Adjektivet røkkerik betegner personer som er rike nok til å betale opptil 15 millioner kroner for en bil. Førsteleddet i adjektivet er etternavnet til finansmannen Kjell Inge Røkke.

hjulkjepp Organisasjonene er heller ikke den hjulkjepp som mange tror.
Statsråd Victor D. Norman i Dagens Næringsliv 22/23.6.2002.
– Dannet etter uttrykket 'stikke kjepper i hjulene for noen'.

SMS-e, SMS-er SMS'er dobbelt så mye som gutta. Jeg er så redd for å gå glipp av noe. Mona Eriksen, SMS'er.
Aftenpostens aftennummer 2.7.2002.
– Å SMS'e betyr 'å sende tekstmelding', og en SMS'er er en person som sender slike meldinger. Norsk språkråd har motatt et forslag om å skrive verbet å smesse. Det tilsvarende substantivet ville da bli en smesser.

Redaksjonen tar gjerne mot brev fra leserne. Det kan være kommentarer til artiklene og emner i bladet,

interessante ord og uttrykk en har kommet over, nyord, spørsmål eller annet. Adressen er: Språknytt, Norsk språkråd, Postboks 8107 Dep, 0032 OSLO.

De, Dem og Deres

Spørsmål: Er det fortsatt riktig å skrive *De*, *Dem* og *Deres* med stor forbokstav?

Svar: Ja, hvis man vil bruke høflighetsformene, er skrivemåten *De*, *Dem*, *Deres* med stor forbokstav nå som før både i brev og andre skriv.

Bruker man de vanlige pronomenformene, skal det derimot være liten forbokstav: *du*, *deg*, *din*, *dere*, *dere*, *deres*.

Preposisjonar ved stadnamn

Spørsmål: Finst det hugsereglar for preposisjonar ved stadnamn?

Svar: Nokon eigentleg hugseregel har vi ikkje, men det finst visse haldepunkt. Dersom ein held seg til den gruppa av stadnamn som omfattar byar og tettstader, som det oftast er spørsmål etter, har dei fleste slike namn *i* framfor seg. Unntaket er ein del byar og stader særleg inne i landet eller i fjordstrøk, ofte også stasjonsbyar (stoppestader på jernbanen): Lillestrøm, Hamar, Lillehammer, Gjøvik, Kongsberg, Notodden, Vennesla, Voss, Bryne, Levanger, Kirkenes osv.

Det er likevel slik at *i* spreier seg og kjem i bruk også framfor namn av denne

typen, kanskje fordi dei er (eller blir) kommunar eller andre administrative einingar, der det er naturleg å bruke *i*. Derfor er det mykje forvirring i dette spørsmålet, og i praksis må ein ofte seie at både *i* og *på* kan brukast framfor desse namna. Ut frå topografien kan det seiast at det som ligg nede i ein dal eller eit søkk, bør ha *i*, medan det som ligg i flatlandet eller høgt i terrenget, bør ha *på*. Men så enkelt er det ikkje alltid, for mange stadnamn er gamle gardsnavn og kan derfor ha *på* også om vi skulle venta *i*: *på Gjøvik*, *på Lillestrøm*, *på Dal*. Namneelementet er neppe heller noko sikkert kriterium, sjølv om det nok heiter både *på Tynset* og *på Furuset* frå gammalt av. Om staden ligg i innlandet eller ved kysten, er nok eit sikrare haldepunkt.

Også når det gjeld område- og landskapsnamn, er nok *i* det vanlege, med ein del viktige unntak (det heiter *på Toten*, *på Jæren*, *på Møre* osv.). Øyar har oftast *på*.

Sjå elles adressa
<http://www.sprakrad.no/prepbok.htm>

Ennå eller enda?

Spørsmål: Kan man velge om man vil skrive *arbeidet er ikke gjort ennå* eller *arbeidet er ikke gjort enda*?

Hvis begge varianter er tillatt, hvilken er å foretrekke?

Svar: Begge deler er korrekt i bokmål. Vi tilrår ikke den ene varianten framfor den andre. Merk at *enda* og *ennå* er likestilt bare som tidsadverb. Som gradsadverb kan du bare bruke *enda* (enda større enn).

I nynorsk er systemet det samme, slik at formene blir *enda/endå* og *enno* som tidsadverb og *enda/endå* som gradsadverb.

Kontorsjefane i Språkrådet går frå borde

Begge kontorsjefane i Norsk språkråd slutta i stillingane sine tidleg i haust. 27. august vart dei heidra med talar, gåver og eigen song for innsatsen. Kåre Skadberg har vore kontorsjef for nynorsk sidan 1.8.1980, med vel eitt års pause, medan Ståle Løland har vore kontorsjef for bokmål frå 2.5.97, og før det sekretariatsjef i Nordisk språksekretariat i nær 20 år.

Begge kontorsjefane har gjeve uttrykk for at dei ønskjer å ha ein mindre stressande kvardag dei siste yrkesaktive åra, og vil overlata roret til andre. Som Skadberg uttrykte det: «Eg ønskjer å gå frå hovudverk til handverk.» Dei to leiarane, Ola Haugen og Jan Olav Fretland, takka begge kontorsjefane for verdifull innsats gjen-

nom mange år og la mellom anna vekt på det gode samarbeidet som har vore mellom dei to kontorsjefane. Løland og Skadberg takka på si side dei tilsette for trufast og god innsats. Rådgyvar Marit Hovdenak, som er mellombels tilsett som dagleg leiar for heile sekretariatet, takka på vegner av dei tilsette.

Styret i Norsk språkråd har fått lovnad frå statsråd Svarstad Haugland om at me skal få ei ny stilling som direktør frå neste år. Departementet varslar òg eit større arbeid med omorganisering av heile Språkrådet. Så både dei tilsette, råd, styre og fagnemnd går spennande tider i møte.

Jan Olav Fretland

Trykksaker frå Språkrådet

- ..... eks. Norsk – i nye tusen år? 20 s. Gratis. (Klassesett à 30 eks. Kr 120)
- ..... eks. Kjønn, språk, likestilling. 20 s. Gratis. (Klassesett gratis)
- ..... eks. Lov om målbruk i offentleg teneste. Reglar, praktiske råd, eksempel, hjelpemiddel. Innlegg til tidsplanleggjar / faldar. 10 s. Gratis.
- ..... eks. Å skrive er å omgås andre. Plakat med praktiske skriveråd. Bokmål/nynorsk. Gratis.
- ..... eks. Purisme på norsk? Norsk språkråds skrifter nr. 4. 72 s. Kr 50.
- ..... eks. Ordtilfanget i nynorsk – synsmåtar og røynsler. Norsk språkråds skrifter nr. 5. 114 s. Kr 50.
- ..... eks. Godt språk i lærebøker. Norsk språkråds skrifter nr. 6. 238 s. Kr 225. (Nyttig for alle som skriv norsk.)
- ..... eks. Ordbok for fysikk og kjemi til skolebruk. Norsk språkråds skrifter nr. 7. 154 s. Kr 195.
- ..... eks. Språknytt nr. 1, 1996. Temanummer om Ivar Aasen. Gratis. Klassesett à 30 eks. kr 90)
- ..... eks. Språknytt nr. 1–2, 2001. Temanummer om sidemål. Gratis.

Namn: .....

Adresse: .....

Postnummer og -stad: .....

Trykksaker som ikkje er gratis, blir sende med faktura.

FORFATTERNE

Anne-Line Graedler er førsteamanuensis i moderne engelsk språk ved Universitetet i Oslo.

Kjetil Jensen er lektor ved Bodin videregående skole.

Svein Nestor er rådgiver i Norsk språkråd.

Helge Sandøy er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Bergen.

Ellen Skolseg holder på med en doktorgradsavhandling i talemålsforskning og sosiolingvistik ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Jostein Stokkeland er rådgiver i Norsk språkråd.

Kjell Ivar Vannebo er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Lars S. Vikør er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo.

Roar Walmsnes er lektor ved Nes videregående skole.

Omslagsbilde:

Foto: David Trood / BAM / Samfoto

INTERNETT

Tekstene i dette nummeret fins også på Internett:
<http://www.sprakrad.no>

NORSK SPRÅKRÅD

Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

Telefon: 24 14 03 50

Telefaks: 24 14 03 51

Redaktører:

Helge Sandøy og
Kjell Ivar Vannebo

Redaksjonssekretær:

Åsta Norheim
E-post: norheim@sprakrad.no

Opplag: 25 500

Fire nummer i året

Redaksjonen avslutta 16.10.2002

Form: NIGARD/Bentzen Bakken

Trykk: PDC Tangen 2002

Signerte artikler står for
forfatterens syn.

Redaksjonen forbeholder
seg rett til å publisere
innsendte artikler på
Internett.

ISSN 0333-3825

B-BLAD

**Returadresse:
NORSK SPRÅKRÅD
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO**

ISSN 0333-3825